

Okullarda Akran Zorbalığı: Literatür Taraması

Handan MADEN*^{ID} Harun ÇINAR^{ID} Özgür MADEN^{ID}

Milli Eğitim Bakanlığı, Mersin, Türkiye

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi: 23.02.2025
Kabul Tarihi: 10.06.2025
Yayın Tarihi: 30.06.2025

Anahtar Kelimeler:

Akran zorbalığı,
okullarda zorbalık,
zorbalık türleri,
zorba,
kurban,
zorba-kurban,
seyirci.

ÖZET

Literatür taraması şeklinde yapılmış olan bu çalışma ile “Akran Zorbalığı” konusu araştırılmıştır. Akran zorbalığı her geçen gün daha da artış göstermekte olan bir eylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram genellikle okullardaki güvenliğin, bununla beraber toplumsal güvenliğin oluşmasına engel olan en önemli sorunların başında gelmektedir. Zorbalık kavramı olarak ele aldığımız kavram olumsuz davranışların süreklilik göstermesiyle ortaya çıkmaktadır. Toplumda tek başına zorba olmak, zorbalık yapmak mümkün değildir. Çünkü bu sürece dâhil olan farklı roller vardır. Akran zorbalığı denilince ilk olarak akla zorba ve kurban rolleri gelmektedir ancak bunların yanı sıra bireyler tarafından paylaşılan çeşitli roller vardır. Okul çağı çocukların büyük bir kesimi yaşamlarının belli bir kısmında muhakkak akran zorbalığına maruz kalmıştır. Bu oranlar çağın teknoloji çağı olmasıyla birlikte, sosyal medyanın etkisinin her geçen gün artmasıyla daha da artış göstermektedir. Akran zorbalığına ilişkin bu artışlar uzmanların bu konuya olan ilgilerini de arttırmıştır ve zorbalık davranışının hem zorbalığı uygulayan hem de zorbalığa maruz kalan taraflar açısından etkilerinin saptanmasına yönelik çalışmaların sayısı artmıştır.

Peer Bullying Literature Review in Schools

Article Info

Received: 23.02.2025
Accepted: 10.06.2025
Published: 30.06.2025

Keywords:

Peer bullying,
bullying in schools,
types of bullying,
bully,
victim,
bully-victim,
bystander.

ABSTRACT

This study, conducted as a literature review, focuses on the topic of “Peer Bullying”. Peer bullying is a behaviour that continues to grow increasingly prevalent over time. It is widely recognized as one of the most significant issues hindering the establishment of safety within schools and broader social security. Bullying, as a concept, is characterized by the persistence of harmful behaviours. It is not feasible for bullying to occur in isolation, as it inherently involves multiple roles within a social context. In these roles, the first thing that comes to mind is bully and victim, but there are various roles shared by individuals. With the rise of technology and the growing influence of social media, the prevalence of peer bullying has steadily escalated. This upward trend has drawn greater attention from experts, leading to an increase in research aimed at understanding the effects of bullying on both those who engage in it and those who are targeted by it.

Bu makaleye atıfta bulunmak için:

Maden, H., & Çınar, H., & Maden, Ö. (2025). Okullarda akran zorbalığı: Literatür taraması. *UPUES Journal*, 2(1), 69-95. <https://doi.org/10.64087/Upues.2025.9>

*Sorumlu Yazar: Handan Maden, handanmdn33@gmail.com

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

GİRİŞ

İnsanların doğduğu ilk anlardan başlayan öğrenme süreçleri, okulla birlikte hız alarak devam etmektedir. Öğrencilerin anaokulu ve ilkokuldan itibaren okulda yaşadıkları olumlu ya da olumsuz etkileşimler, öğrencileri çok derinden ve kalıcı bir şekilde etkilemektedir. Okullardaki zorbalık öğrencilerin akademik başarılarını, fiziksel ve psikolojik gelişimlerini ciddi boyutlarda olumsuz etkilemekle birlikte bu olumsuz etkiler öğrencilerin hayatları boyunca da devam edebilmekte ve kişilik yapılarına, hayata bakış açılarına kadar birçok yönden varlığını göstermektedir. Bu yüzden bu konu üzerinde yapılan bilimsel araştırmalar her geçen gün artış göstermektedir. Dünya genelindeki değişen etkileşim yapıları, kültürel ve sosyal değişimler ve her geçen günle daha da ilerleyen teknolojinin etkileri akran zorbalığının farklı şekillerle birlikte artmasına neden olmuştur. Öyle ki günümüzde gittikçe daha tehlikeli boyutlara taşınan siber zorbalık 1970’ler de yokken günümüz de teknolojinin artması ve sosyal medyanın da etkisiyle hayatımızın içine hızla girerek, literatürde siber(sanal) zorbalık adını almıştır. Ve ciddi boyutta etkiye sahip olup araştırılması gereken akran zorbalığı türü olarak yerini almıştır.

Okullarda akranlar arasında yaşanan olumsuz her türlü eylem ve durum anlamına karşılık gelen akran zorbalığı konusundaki ilk bilimsel çalışmalar 1970’li yıllarda, Norveçli araştırmacı Dan Olweus tarafından başlamıştır. Olweus (1993, s.9), grup zorbalığını ya da tek bir kişi tarafından yapılan zorbalığı kapsadığını belirttiği akran zorbalığı (bullying) kavramını, “bir ya da birden çok öğrencinin kendilerinden çok daha güçsüz bir öğrenciye kasıtlı olarak ve tekrar eden bir biçimde olumsuz eylemlerde bulunması” biçiminde tanımlamıştır. Olweus, başlangıçta akran zorbalığını bir grup tarafından yapılan saldırganlığı ifade eden grup zorbalığı (mobbing) sözcüğüyle ifade etmiştir. Fakat daha kapsamlı çalışmalar, akran zorbalığının bir grup tarafından uygulanmasının yanında, tek bir kişi tarafından da gerçekleştirilebileceğini ortaya koymuştur. Örneğin, Olweus’un Norveçli öğrenciler ile gerçekleştirdiği bir çalışmada, öğrencilerin bir çoğunluğu iki ya da üç kişilik grup tarafından zorbalığa maruz bırakıldığı bildirirken, akran zorbalığına en fazla tek bir öğrenci tarafından maruz kalmasının da yaklaşık değerlerde olduğu bildirmiştir. Buradan yola çıkarsak “Zorbalık kavramı” bir öğrenci ya da farklı grup tarafından diğerlerini sürekli ve kasıtlı olarak baskısı altına almasıdır (Furniss, 2000).

Akran zorbalığı şiddetin bir türü olmasının yanı sıra değerlendirildiğinde oldukça önemli bir toplum sağlığı sorunu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı akran zorbalığını okulu ilgilendiren ve okul içinde kalmasını desteklemekten öte birey, aile ve toplum kapsamında, kişisel derinlikte ve çevresel faktörlerle ele alınması yararlı olacaktır. Zorba ve kurban olma durumları, okula bağlılık ve akademik başarıya etkilerinin yanı sıra kimlik ve kişilik gelişimine olan etkileri ile uzun vadede meydana gelen ciddi sorunlardır. Akran zorbalığı bunlarla birlikte birtakım maruziyetlere de sebebiyet vermektedir. Özellikle çocukluk dönemlerinde akran zorbalığına fazla maruz kalmış bireylerin yetişkinlik çağında ilişkilerinde de zorluklar meydana geldiği açıkça görülmektedir (Ledley ve ark. 2006). Akran zorbalığı bu gibi sorunlarla birlikte okullarda daha güvenli bir ortamın oluşması ve toplumsal güvenlikler gibi konularında en önemli sorun olarak görülmektedir. Bu sorunun en aza indirilmesi ve daha güvenli içinde geçirilecek bir ortam için gerekli önlemler alınmalıdır.

Akran zorbalığıyla ilgili literatür taraması yapılan bu çalışmada elde edilen bilgiler doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Akran zorbalığı nedir?
2. Akran Zorbalığında paylaşılan roller nelerdir?
3. Akran zorbalığı türleri nelerdir?
4. Akran zorbalığının nedenleri nelerdir?
5. Akran zorbalığı konusunda ülkemizde yapılan çalışmalar nelerdir?

6. Akran zorbalığının çocuklarda bıraktığı etkiler nelerdir?

7. Zorbalıkla baş etme yolları nelerdir?

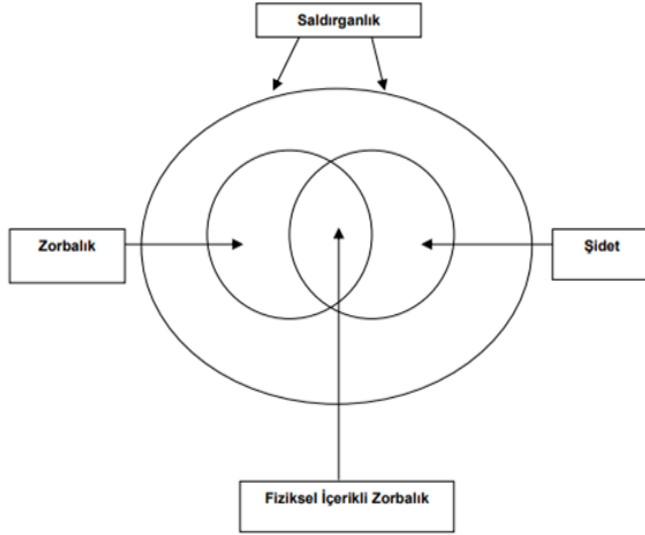
AKRAN ZORBALIĞI

Zorbalık genel tanımıyla daha üstün ve güçlü durumdaki kişinin veya kişilerin karşısındakine isteklerini yaptırmak için karşısındakine olumsuz etkilemesi, eziyet etmesi ve gözünü korkutması olarak tanımlanmakta ve bu durum, doğrudan sözlü, fiziksel tacizi içerebileceği gibi isteksiz birinin de zorla ikna etmesi, tehditlerle istediklerini yaptırmak gibi daha üstü kapalı yöntemleri içermektedir. Zorbalık, bütün bireylerin yaşına, cinsiyetine, dini inancına, kültür yapısına ve sosyoekonomik durumuna bağlı olmaksızın, her yerde, bir ya da birden çok zamanda bireyleri etkileyebilen ve dünyanın her yerinde oldukça yaygın olarak görülen ve sürekli artan bir sorundur.

Okul zorbalığı konusunda bu zamana kadar yapılan ilk tanımın yapılmasının da yine bu konudaki ilk bilimsel araştırmaların başlatmasını sağlayan Olweus tarafından olduğu bilinmektedir. Olweus çalışmalarının ilk yıllarında okul zorbalığını, “bir grup öğrenci tarafından gösterilen şiddet” anlamına karşılık gelen “mobbing” sözcüğü ile ifade etmiştir. 1970’ li yıllarda yaptığı bu tanıma yönelik oldukça çok eleştiri alan Olweus, 1980’li yıllarda “mobbing” kavramını okul zorbalığını tam olarak karşılığı olmadığını belirterek, bu kavram yerine “bullying” kavramını kullanmaya başlamıştır. Bununla birlikte yapılan bu ilk tanımın muhtevası daha da genişleterek, grupça şiddetinin yanı sıra bireysel şiddeti de eklemiştir (Olweus, 1993). Zorbalık kavramı, “bir veya daha fazla öğrencinin daha güçsüz ve korunmasız gördükleri öğrencilere karşı bilinçli olarak isteyerek ve düzenli bir biçimde rahatsızlık vermesiyle sonuçlanan ve kurban konumundaki çocuğun kendisini savunamayacak güçte bulunduğu bir saldırganlık” şeklinde ifade edilmiştir (Pişkin, 2002). Akran zorbalığı, sadece saldırganlık olmayıp ayrıca öğrencilerin arasında var olan iletişim bozuklukları olarak da tanımlanabilir.

Akran zorbalığı konusunda yapılmış tanımları tek tek ele aldığımızda, akranların ve akran gruplarının birbirlerini olumsuz birçok yönden etkileyerek, birbirlerine karşı sözlü, fiziksel veya sosyal saldırganlık yapmaları olarak nitelendirilecek şekilde (lakap takma, tehdit etme, bıkırtma, yıldırma, vurma, küçümseme vb.) bir grubun bir bireye ya da gruba sürekli olarak uyguladığı gücün düzenli olarak kötüye kullanılmasını içeren zararlı eylemler (Güvenir, 2004), kişinin kendini savunamadığı durumlar, birden çok kişi tarafından doğrudan veya dolaylı olarak yaptığı saldırgan davranışlar (Schuster, 1999), bir birey veya grup tarafından kendini koruyamayacak kadar güçsüz olan kişiye karşı yapılan ve devamlılık özelliği gösteren bir şiddet türü (Roland, 2002), gücün sistemli ve planlı bir biçimde şiddete dönüşerek, gücün kötüye kullanılması (Smith ve Sharp, 1994), yine gücü elinde bulunduran kişi ya da kişilerin kendi kazançları doğrultusundan karşılık verme gücü olmayan kişilere karşı fiziksel, psikolojik veya sözel olarak ki olumsuz etkileyen ve tekrarlanma özelliği gösteren saldırılar (Besag, 1989), gibi birçok tanımı olduğu görülmektedir. Bu tanımlar doğrultusunda en dikkati çeken özellik zorba davranışlarda bulunan ve bu davranışlara maruz kalanlar arasında güç dengesizliğinin olması, zorba davranışın bilinçli isteyerek ve sürekli yapıldığı, bu davranışların usandırma ve zarar vermek amacını taşıması genel ölçütler olarak kabul edilebilir. Zorbalık kavramının tanımları yapılırken iki kelime dikkat çekmektedir. Bunlar şiddet ve saldırganlık terimleridir. Bu kelimelere vurgu yapıldığı dikkat çeker. Benzer kavramlar gibi görünse de aralarında oldukça büyük bir fark vardır. Aralarındaki bu farklılığı vurgulamak akran zorbalığı konusunu doğru aktarılmasında yararı vardır. Öğülmüş (1995), saldırganlığın herkes tarafından bilinen bir davranış olmasına karşın, tanımının yapılmasının aslında çok da kolay olmadığını ve saldırganlığın yalnızca “olumsuz eylemler” veya “bu eylemlerde bulunan kişilerin niyeti” vurgusuyla tanımlanabileceğini aktarmaktadır. Eylem vurgulu tanımlama yaparken saldırganlık, diğer kişilere zarar veren herhangi bir davranış olarak ifade edilirken; “niyet” içeren tanımlarda, hedefi yaralamak incitmek gibi psikolojik baskı niyetiyle girilen bir davranış olarak tanımlanmaktadır. Zorbalık da bir tür saldırganlık olmakla birlikte, herhangi bir eylemin zorbalık olarak

tanımlanması için yalnızca “saldırganlık” özelliğinin bulunması yeterli olmayacaktır. Bunun yanında aralarında “eşit olmayan güç dengesizliğinin olması”, bunun “süreklilik” özelliği göstermesi ve “kasıtlı ve bilinçli” olarak yapılması gibi bazı özellikleri de bünyesinde barındırması gerekmektedir (Olweus, 1999). Aşağıdaki Tabloda saldırganlık, şiddet ve zorbalık ilişkisi verilmiştir.

Şekil 1. Saldırganlık, Şiddet ve Zorbalık Arasındaki İlişki (Olweus, 1999)

AKRAN ZORBALIĞINDA PAYLAŞILAN ROLLER

Akran zorbalığı konusuna eğilen araştırmacıların, bu konuda genellikle zorba ve kurban ilişkisini daha ön planda ele aldığı görülmektedir. Bunların yanı sıra, bazı araştırmacılar akran zorbalığının grup süreçlerini de içeren, zorba ve kurbanla birlikte farklı rolleri de barındıran bir problem olduğu yönünde görüşler ileri sürmüşlerdir. Örneğin, DeRoser, Coie ve Dodge (1994), saldırganlığın, akranlar arasındaki çeşitli grupların arasından ortaya çıkan bir durum olduğunu ve birbirleriyle olumsuz iletişimin meydana geldiğini araştırmalarında belirtmişlerdir.

Olweus (1993) ise, bir sınıfta zorba ve kurban problemlerinin yapılandırılmasında en merkezinde zorba ve kurbanların bulunduğunu, fakat diğer çocukların da zorbalığa yönelik çeşitli tutum, davranış ve tepkileriyle zorbalık durumlarında en az zorba ve kurban kadar rol oynadıklarını ifade etmişlerdir. Olweus (1993, 2003), zorba ve kurban rollerinin yanında altı rol tanımlamı yapmıştır. Bunlar, zorbalığa aktif olarak katılan ancak başlatıcı olmayan “yardımcılar”, zorbalığı her türlü destek vererek aktif bir şekilde yerini alan “destekleyiciler”, zorbalığı seven fakat açıkça destek verdiğini göstermeyen “edilgen destekleyiciler”, her şeyi gören algılayan ancak kimsenin yanında olmayan “ilgisiz izleyiciler”, zorbalıktan hiç haz etmeyen ve kurbanın yanında yer alarak ona destek vermesi gerektiğini düşünen fakat bunu hayata geçiremeyen “olası savunucular”, zorbalıktan asla hoşlanmayan ve her türlü kurbanın yanında olarak ona yardım etmeye uğraşan “kurbanın savunucularıdır”. Akran zorbalığı konusunda özellikle son zamanlardaki yapılan çalışmalarda, zorba ve kurban rolleri üzerindeki önemi daha belirgin bir şekilde ön plana alan bir düşünceden, akran zorbalığındaki grup sürecinin daha yaygınlaştığını, grup rollerinin önemsendiği bir yaklaşımın oluştuğu dikkat çekmektedir (Goossens, Olthof ve Dekker, 2006; Salmivalli ve Voeten, 2004; Lagerspetz, Österman ve Kaukiainen, 1996; Salmivalli, Lappalainen ve Lagerspetz, 1998; Salmivalli, 1999; Smith, 2004; Sutton ve Smith, 1999). Akran zorbalığını bir grup süreci bazında gören sistematik bir yaklaşım, 1990’lı yıllarda Salmivalli, Österman, Lagerspetz ve Kaukiainen (1996) tarafından öne sürülen “Katılımcı Rolü Yaklaşımı”dır. Katılımcı Rolü Yaklaşımı, akran zorbalığı konusunda zorba ve kurban çocuklar dışında başka çocukların

da bu sürece dahil olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre zorba ve kurban dışındaki roller zorbalığın ne kadar da içinde gibi olsa da birebir bu zorbalığın ön planında olmadığını belirtir. Bu görüşü savunan Salmivalli'nin (1998), zorbalık kapsamında yaptığı araştırmada zorba ve kurban rolündeki çocukların ilişkisi konusunu ele almış ve zorba ve kurban rolleri dışında kalan çocukları onlardan bağımsız olarak kontrol grubu oluşturduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu grubun zorbalığa katkısı olmayanları sembol ettikleri düşünülmektedir. Bununla beraber, bu grup zorbalıkla ilgili çok değişik tutum, düşünce ve davranışsal eğilimlere yatkın olduklarından dolayı tamamen zorbalığa katılmayan olarak değerlendirilemezler. Salmivalli, Lagerspetz, Björkqvist, Österman ve Kaukiainen (1996), bir okuldaki belirli bir sınıfta zorbalık yapıldığında o sınıftaki çocukların büyük bir kısmı bu zorbalık olayında rollerinin olduğunu ancak çok az sayıdaki öğrencilerin katılmayan olarak değerlendirilmeye dahil olacakları görüşünü ileri sürmektedirler. Yani, zorba ve kurban dışındaki çocuklar da zorbalık sürecine katılırlar ve bir kısmı zorbayı destekleme ya da kurbanı savunmada yetersiz kalma şeklinde zorbalık sürecine katkıda bulunabilirler.

Zorbalık davranışı geçmiş zamanlarda var olduğu gibi günümüzde de varlığını artırarak devam etmektedir. Günümüz yetişkinlerinin hayatlarının farklı zamanlarına zorbalıkla ilgili bir yaşamışlıklarının olduğu ya da zorbalık sürecine tanıklık yapmış olmaları olağan bir durumdur. Olweus'un (2011) yaptığı bilimsel çalışmalarda araştırma bulgularında ergenlik dönemindeki çocuklarda önemli bir detay dikkat çekmektedir. Bu dönemde zorba rolünün üstlenen öğrencilerin sonraki yaşamlarında suça karışmaya meyilli bireyler olduklarını göstermektedir. Suç kayıtları incelendiğinde ise suç işleyen yetişkinlerin büyük bir çoğunluğunun, ergenlik döneminde zorba rolünde görülen öğrencilerden olduğu anlaşılmaktadır. Macar (2013) araştırmacıların akran zorbalığı tanımlarından hareketle zorba, kurban ve seyirci terimlerini geliştirdiklerini ifade etmektedir. Benzer şekilde Salmivalli, Lagerspetz, Österman ve Kaukiainen, (1996); Sutton ve Smith, (1999) zorbalığın karmaşık bir yapısının yanında çeşitli zorbalık statülerinin olduğunu belirtmektedirler. Bu zorbalık statüleri olarak tanımlanan roller zorba, kurban, zorba -kurban, karışmayan ya da izleyiciler oluşmaktadır.

Zorba

Zorba, kendinde mevcut olan gücü kendisinden daha zayıf ve güçsüz kişileri incitmek ya da korkutmak, dalga geçmek için kullanan kişidir. Başka bir söylemle, zorbalığa başvuran, zorba bir şekilde davranışı uygulayan kişidir (TDK). Akran zorbalığı konularında ilk bilimsel çalışmaları yapan Olweus (1996) zorbalığı, kişiler arasında güçten kaynaklanan dengesizliğin var olduğu bir ilişki içinde isteyerek bilinçli bir şekilde ve tekrarlı olarak karşıdakilere zarar vermek niyetiyle yapılan tüm saldırgan davranışlar olarak tanımlamaktadır. Zorba konumundaki öğrenciler, okulundaki diğer öğrencilere karşılık olumsuz düşüncelerinden dolayı zorbalık davranışlarına başvurdıkları görülmektedir. (Bayar ve Uçanok, 2012). "Zorba" diye sıfatlandırılan öğrenciler, kendilerinde her bakımdan daha güçsüz olan öğrencilere, iterek, vurarak tekme ve tokat atarak, çekerek, sözel olarak hiç hoş olmayan söylemlerde bulunarak, hoş olmayan ad ve lakap takarak, alay ederek, küçük düşürerek, dedikodu ve söylentiler yayarak, para ya da eşyalarına zorla el koyarak, tehdit ederek, eşyalarına zarar vererek, arkadaş ortamlarından dışlayıp yalnızlığa iterek ya da bunlara benzer rahatsız edici hareketlerle zorba davranışı gerçekleştirmiş olurlar. Zorbalar sadece arkadaşlarına ya da akran gruplarına değil bununla birlikte anne ve babasına, öğretmenlere, kardeşlerine ve diğer kişilere de saldırgan davranışlar gösterebilirler (Karataş, 2011). Olweus, (1995) zorbalığı genel olarak, anti-sosyal davranışın ve kurallara karşı durma davranışının bir sonucu olarak gözlemlemiştir. Zorbalar farklı ortamlar ve olaylarda da bu davranışları oldukça kararlı, tutarlı bir özellikte sergilemeye devam etmişlerdir. Bir başka deyişle öğrenci, hem evde, hem okulda ya da başka yerlerde de bu davranışları devam ettirmektedir. Cinsiyetlerine göre zorbalık çeşitleri farklılık göstermektedir. Erkek zorbalar fiziksel olarak daha güçlü oldukları için zorbalık

kavramına daha fazla davranış gösterdikleri düşünülebilir. Erkekler şiddete karşı daha olumlu tutumlara sahiptirler ve akranlarına karşı daha baskın ve üstün olmaya yönelik güçlü ihtiyaçları vardır. Zorba olarak tabir ettiğimiz kişiler genellikle aktif ve baskın, kolay bir şekilde de provoke edilebilecek kişiler olduklarından, saldırganlık davranışı barındıran ortamlar onlar için oldukça çekici yerlerdir. Zorba kişilerin, karşılarındaki daha güçsüz kişiye yönelik empati kurma düzeyleri çok düşüktür ve bundan kaynaklanan sebeplerden dolayı vicdan yapma ya da pişmanlık duygusunu çok az ihtimal doğrultusunda yaşar. Hatta çoğu zaman hiç pişmanlık yaşamayıp kendi yaptıkları saldırganlık düzeylerinin farkına bile varmazlar. Bireylerin haklarına ve duygularına karşı saygısızca, kaba ve düşüncesiz bir davranış sergilerler. Hatta akranlarına zorbalık yapan öğrencilerin, zorba davranışlarının ve kavga etmenin kendilerinin okuldaki popülerliğini arttıracığına dair bir inanışa sahip oldukları, Kurbanların bu davranışlarına sonuna kadar hak ettiği düşüncesiyle zorbalığa karşı olumlu tavır gösterdikleri ayrıca bu zorbalık doğaca tüm kavgadaki problem çözmede kullanılacak en etkili çözüm yolu olduğunu gibi düşüncede oldukları gözlenmiştir. Ayrıca bu zorba öğrencilerin okula karşı olumsuz B ve okulda farklı disiplin suçları işlemeye meyilli oldukları da araştırmalarla belirlenmiştir (Cole ve diğerleri, 2006). Olweus (1993), sürekli olarak zorbalık davranış gösteren öğrencilerin genellikle büyüklüklerine karşı geldiklerini, sosyallikten uzak, arkadaşlık kuramama gibi olumsuz kişilik özellikleri sergilediklerini, okul ve aile kurallarına uymadıklarını ancak bunlardan ayrı olarak ilginç bir şekilde çok az kaygı duyduklarını ve özsaygılarının yüksek olduğunu belirtmektedir. Yine benzer araştırmaları yapan Fitzgerald bunların yanında, zorbalık davranış sergileyen öğrencinin, diğer öğrencilere karşı olumlu tutumlar sergilemekte zorlandıklarını, diğer arkadaşlarının olumlu yönlerini kıskandıklarını, onların başarılarını kendilerinde yenilme hırsı yaptığını ve bu yüzden akranlarıyla çatışma yaşadıklarını, arkadaşlık bağlamındaki ilişkilerde başarılı olamadıklarını belirtirken (Akt. Pişkin, 2005); Andreou (2001) sorun çözme ve sorunu yönetme becerilerinden yoksun olduklarını belirtmiştir.

Kurban

Kurbanlar yani zorbalık gösterenin yanında daha güçsüz zayıf olarak kalan kişiler zorbalık sürecindeki en zor rolünü üstlenmişlerdir. Zorbaların fiziksel ve duygusal saldırı şeklindeki davranışları altında ezilen kurbanlar “mağdur” olarak çok zor durumda düşmektedirler. Kurbanların en belirgin olarak söyleyeceğimiz özelliklerinden biri, diğer akranlara oranla daha endişeli ve güvensiz olmalarıdır (Gökler, 2009, 523). Yalnızca kurban olan çocuklar ise, Olweus (1991, 1993) tarafından genellikle utangaç, çekingen ve itaatkâr olarak tanımlanmıştır. Olweus’a (1991, 1993) göre, bu çocuklar, ayrıca diğer öğrencilere görece genel olarak daha kaygılı, duyarlı, güvensiz, sessiz ve yalnızdırlar ve de daha düşük benlik saygısına sahiptirler. Kurban olan çocuklar genellikle annelerinin denetimindeki sessiz söz dinleyen yalnızlık duygusunu hisseden, diğerleriyle daha az iş birliği yapan çevresinden yakınlarında daha az sosyal destek alan çocuklardır. Bu çocuklar akranlarının saldırısına uğradıklarında özellikle daha küçük sınıf seviyesindeki çocuklar genellikle ağlama ve kaçma şeklinde tepkiler verirler. Akranlarının saldırılarına maruz kaldıklarında ağlayarak ve geri çekilerek daha da içlerine kapalı hale gelmektedirler. Bu yüzden zorbalık yapan çocukların aynı kurbanı karşı saldırgan davranışlarında tekrarlama olasılığı yüksektir. Yani kurban çocukların bu davranışları çevredekilere onların saldırılarına ya da aşağılamalarına maruz kaldıklarında karşılık vermeyecekleri yönünde davranışlar gösterdikleri için zorbalığa maruz kalmaya devam edeceklerdir. Ayrıca, kurbanlar saldırgan değildirler ve genellikle şiddete ve şiddet kullanımına karşı olumsuz tutumları vardır. Bu çocukların, aile düzenleri daha saygı, sevgi çerçevesinde olabileceği gibi ilgisiz ailede olması, çeşitli şiddet ve olumsuzluklara maruz kalmış dışlanmış olması, bedensel olarak güçsüz görünme ya da aşırı şişmanlık, giyim ve kuşamı, fakir olması ya da özel sağlık problemleri kurban olarak seçilmesinin nedenleri olarak gösterilebilir. Akran zorbalığı gösteren çocuklar kendilerine kurban olarak seçtikleri çocukların tavır ve davranışlarını tahrik edici olarak görmektedirler ve akran grubunda en güçlü görünerek kendini o yere ait ve popüler biri olarak göstermeye ihtiyaç duymaktadırlar (Boulton ve Underwood, 1992; Olweus, 1994). Bayraktar (2006)

kurbanların arkadaşlarına göre daha fazla içine kapanık, kaygılı, endişeli temkinli, güvensiz olan kişiler ya da bu özelliklere meyilli kişiler oldukları ifade etmektedir. Ayrıca Kartal ve Bilgin (2007) kurbanların çoğunlukla utangaçlık ağlama veya öfke gösterme davranışları sergilediklerini belirtmektedirler. Zorbalık davranışı maruz kalan öğrencilerde birçok belirti görülebilmektedir. Öğrencinin evden okula giderken kaygılanması, korkması, her zaman gittiği yolu değiştirmesi, okula gitmemek için sürekli ağlaması, sabahları hasta olduğu bahanesine sık sık başvurması, okuldan kaçması, ödevlerini yapmak istemeyip bu konuda sürekli problem çıkarması, okul eşyalarının gün sonunda zarar görmesi şekilde olması, aile içinde öfkeli olması ve bu yönde davranış sergilemesi, sürekli para istemesi verilmediğinde para çalmaya başlaması, vücudunda oluşan şiddet belirtilerine karşı sessiz kalması gibi birçok belirti gösterirler. Hilooğlu ve Cenkseven Önder'in (2010) yaptığı çalışmada akran zorbalığını gösteren öğrencilerin, zorbalığa dahil olmayan öğrencilere göre okul, aile, arkadaş, çevre ve kendilerine dönük alanlarda algıladıkları doyumun çok daha düşük seviyede olduğunu bizlere sunmaktadır. Tüm belirtilerle zorbalığa uğradığını gösteremeye çalışan öğrenci aileye, öğretmene ve okul yöneticilerine çok önemli ip uçlar sunmaktadır. Çocukların yapmış olduğu en ufak her davranışın bile muhtemelen bir nedeni olduğu bilinerek özellikle kurban rolündeki çocuklar dikkate alınmalıdır. Okullardaki zorbalık davranışlarında özellikle öğretmenlerin zorbalığa müdahale etmesi kurbanlar açısından olumlu sonuçlanmakta aksi olduğu zaman ise kurban durumunda olan öğrencilerin, öğretmenlerinin kendilerini koruyamadığı şeklinde bir düşünceye kapılmasına ve daha da ümitsiz ve içine kapanık biri olmasına neden olabilir.

Zorba- Kurban

Bir grubun ya da kişinin zorbalığına maruz kalırken kendisi de başka bir kişiye zorbalıkta bulunan, hem zorba, hem mağdur özellikleri taşıyan çocuk ya da yetişkinler olarak tanımlarız. Bazı çalışmalar kurban ve zorbaların birbirinden tamamen bağımsız kategoriler olmadığını göstermektedir. Zorbaların yaklaşık yarısı aynı zamanda kurban olduklarını da belirtmektedirler. Son zamanda akran zorbalığı konusunda zorba ve kurban kadar önemli rollerin de olduğunu belirten araştırmacılar saldırgan kurban da denilen bu grubu daha yakından incelemeye başlamışlardır. Araştırma bulguları zorba/kurbanların hem yüksek derecede saldırgan davranış hem de depresif tavırlar gösterdiklerini, akademik başarısızlık, sosyal davranış bozukluğu, özsaygı, kendini kabul gösterememe gibi boyutlarda olduklarına işaret etmektedir. Zorba-kurban öğrencileri tepkisel ve amaçlı saldırı boyutunda inceleyen araştırmaların büyük bir kısmı (Camodeca, , Terwogt ve Schuengel, 2002; Salmivalli ve Nieminen, 2002), bu çocukların hem amaçlı hem de tepkisel saldırgan özelliklerinin var olduğunu göstermektedir. Bu araştırmacılara göre, hem zorbalığa maruz kalan hem de başkalarına zorbalık yapan zorba-kurban çocuklar başkalarının zorba davranışı karşısında kendilerini tehlikeden korumak için tepkisel saldırganlık gösterirken, bununla birlikte zorbalığın başlamasının sebebi olarak amaçlı saldırganlık da göstermektedirler. Yapılan bir araştırmanın (Unnever, 2005), sonuçlarına göre, zorba-kurbanlar, kurban öğrencilerden hem daha fazla amaçlı saldırı ayrıca daha fazla tepkisel saldırı; zorbalarla karşılaştırıldığında, daha fazla tepkisel ve daha az amaçlı saldırı davranışları göstermektedirler. Araştırmalarda dikkat çeken bir ayrıntı olarak zorba-kurban çocukların zorbalık yapma konusundaki sıklık açısından zorbalardan farklı olmadıkları, fakat ilginç bir şekilde zorbalardan daha fazla fiziksel zorbalık yaptıkları ortaya konmuştur. Unnever'a (2005) göre, bu sonuçlar, zorba kurbanların arkadaşlarının onlara kötülük yapacaklarını düşünerek yanlış algıladıklarına ve onlara olmayacak şekilde fiziksel saldırı ile karşılık verdiklerini göstermektedir. Başka bir çalışmada ise (Camodeca, Goossens, Schuengel ve Terwogt, 2003), , zorba-kurban çocukların saldırganın amacının açık olmadığı durumlarda, saldırganı suçlama, saldırganı karşı daha çok kızgınlık duyma ve intikam alma davranışı eğiliminde oldukları görülmüştür. Salmivalli ve Nieminen (2002) ise, zorba-kurbanların akran zorbalığındaki diğer rollerin (zorba, kurban ve kontrol grubu) arasında tepkili ve amaçlı saldırganlık düzeyi en yüksek olan grubu oluşturduğunu, ardından zorbaların izlediğini ortaya koymuştur. Unnever

(2005), zorba-kurban çocukların kurban çocuklardan daha fazla fiziksel zorbalığa maruz kaldıklarını göstermiştir. Bilimsel kanıtlar zorba/kurbanların ilgisiz ailelere sahip olduklarını hatta ebeveynlerin zaman zaman düşmanca davranabildiklerini göstermektedir. Bunlar ailede sevgisiz büyüyen çocuklar olabildiği gibi okulda da en sevilmeyen grup zorba kurban çocuklardır. Bu çocuklar ileri yıllar okul hayatlarında yüksek risk taşımakta ve ilerleyen zamanlarda ise psikolojik sorunlar göstermeye daha yatkın olmaktadır. Kısaca bu gruptaki öğrencileri ne zaman mağdur ne zaman zorba olacakları tam olarak anlaşılamama, hem mağdur hem zorba olduklarından dolayı daha çok risk altındadırlar. Zorbalara göre daha saldırgan bir tutumları olduğu belirtilmiş, akran ilişkisinde zorlanan, yalnızlık düzeylerinde artış gösteren, kendinden daha güçlüler tarafından zorbalığa uğradığında bundan dolayı azalan saygınlıklarını arttırmak için kendilerinden daha zayıf olan kişilere karşı zorbalığa başvurmadan kaçınmazlar.

Dışarda Kalanlar/İzleyiciler

Sistemli bir şekilde zorbalığa tanıklık eden akranlar olarak tanımlayabiliriz. Ne zorbalık yapmak isterler, ne de zorbalığa uğramak. İzleyiciler zorbalık eylemine müdahale edenler ve etmeyenler olarak ikiye ayrılır. Salmivalli ve arkadaşlarının (1996) katılımcı rolü üzerine yaptıkları ilk araştırma çalışmasından başlayarak birçok farklı ülkede çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar sonucu öğrencilerin büyük çoğunluğunun farklı yollarla zorbalığa destek verdiği görülmektedir. Özellikle, ergenlik öncesi dönem ve ergenlik döneminde yapılan bir araştırma bulgularında öğrencilerin %20-30'unun zorbaya cesaret verdiği ve desteklediği görülmüştür. Bunun yanında, kurbanı yardım eli uzatan ve zorbalığın durmasını isteyen ya da sessizce izleyen öğrencilerin oranı %20'den fazla olmadığı görülmüştür. Bu durum zorbalığa tanıklık eden çoğu öğrencinin duruma müdahil olma ya da kurbanı yardımda bulunma eğiliminde olmadıklarını göstermektedir (Ergül 2009: 18). Özetle, okullarda birçok öğrenci zorbalık boyutuna farklı roller üstlenerek dâhil olmaktadır. Destekleyici, yardımcı ve izleyici rollerinin yaygın olması, zorbalığın devam etmesine önemli katkıda bulunmaktadır. Ülkemizde akran zorbalığı ile ilgili yapılan araştırmalarda önceliği zorba ve kurban rollerine verip detaylı incelenmekte ancak izleyici ve destekleyici rollerine yeterince yer verilmemektedir. Zorbalık sürecindeki bu katılımcı rolleri inceleyen araştırmalar, erkeklerin zorbalık konusuna kızlara oranla daha etkin katılım sağladıklarını göstermiştir. Erkek öğrenciler daha çok zorba, yardımcı ve destekleyici rollerinde bulunurken, kız öğrenciler daha çok mağdur, savunucu ve izleyici rolünde bulunmaktadır (Goossens, Olthof ve Dekker 2006: 354; Salmivalli, Lappalainen ve Lagerspetz 1998: 214). Araştırma sonuçlarına göre yine erkekler zorbalığı izlemeyi heyecan verici ve zorba davranışların oldukça eğlenceli olduğunu düşünmektedir. Kızların kurbanı empati yaparak bakması ve yardımda bulunma olasılığı daha yüksektir (Jeffrey, Miller ve Linn 2001: 150). Ayrıca erkeklerin, kurbanın yaşadığı şeyleri hak ettiğine kızlardan daha fazla inandığını ortaya koymuştur. İzleyicilerin yardım etme davranışını gerçekleştirmeden önce birtakım bilişsel değerlendirmelerde bulunmaktadır; bu değerlendirmelerin neticesinde yardım davranışını gerçekleştirmekte veya gerçekleştirmemektedir. Değerlendirme aşamaları, beş kategoride toplanmaktadır. Bunlar sırasına göre; problemi fark etme, problemi acil bir durum olarak yorumlama, harekete geçme sorumluluğu varlığına karar verme, nasıl yardım edeceğine ve nasıl hareket edeceğine karar vermedir.

AKRAN ZORBALIĞININ TÜRLERİ

Akran zorbalığı denilince akla genellikle şiddet gelmekle birlikte pek çok olumsuz davranışı kapsamaktadır. Bu davranışlar, itip çekme, vurma, tekmeleme gibi fiziksel olabildiği gibi tehdit etme, sataşma ve dalga geçme gibi sözel; sosyal yalnızlık yaşatma, baskı altında tutma ve dedikodu gibi psikolojik de olabilir (Ergül 2009: 6). Zorbalık, doğrudan gözlenebilir fiziksel ve sözel olumsuz eylemleri içerirken, dolaylı bir şekilde psikolojik olumsuz tavır ve tutumları da içermektedir (Siyez ve

Kaya 2011: 28). Zorbalığın tüm tanımlarında olan ortak nokta; zorbalığın sadece kurbanın tahrik edici davranışlarına bağlı olarak ortaya çıkmamış olması, fiziksel veya sözlü gibi farklı biçimlerde görülmesi ile birlikte sürekli tekrar edebilmesidir (Smith ve Sharp, 1994). Olweus (1991) da araştırmalarında kurban ve zorba arasında önemli bir güç dengesizliği olduğunu özellikle belirtmektedir. Zorbalık yalnızca fiziksel şiddetle sınırlı olmayıp; söz, hareket ve dışlama yalnız bırakma yoluyla insanların duygularını zedeleyerek, inanlara olan güvenleri kadar kişideki özgüveni de yıkan bir durumdur (Hazler, 1996 ve Roffey, 2000).

Zorbalığın literatürde birçok farklı türü olduğu görülmektedir. Zorbalık sadece fiziksel saldırganlıkla sınırlı değildir. Başkalarının duygularını incitmek, başkalarını sözcüklerle, hareketlerle ya da sosyal olarak dışlama yoluyla onların güven ve özsaygılarını sarsmak da zorbalığa dâhil edilmektedir. Zorbalığın türleri şu şekildedir:

Fiziksel Zorbalık

Zorbanın mağdura karşı tokat atma, tekmeleme, yerde sürüme, vurma, boğazını sıkma, dürtme, yumruklama, ısırma, itme, çekme, tırmalama, saçını çekme, etini çimdikleme ve kıvrırma, tükürme, bir yere kilitleme, elbiselerine ya da eşyalarına zarar verme gibi tüm fiziksel saldırı şeklinde olan davranışlarını içerir. Araştırma bulgularına göre fiziksel zorbalık, çocukların ifadelerine göre, ortaya çıkan ve bütün zorbalık davranışlarının üçte birinden daha azını oluşturmaktadır.

Fiziksel Olmayan veya Sözel Zorbalık

Zorbanın kaba kuvvet uygulamadığı ancak mağduru sürekli olarak taciz edici telefon aramaları, parasını veya eşyalarını zorla alma, şiddet içeren tehditleri ile korkutma, lakap takma, ırkçı söylemle veya dalga geçme, küfürlü sözler söyleme, aşağılayıcı ifadeleri, hakkında yalan ve kırıcı dedikodular çıkarma gibi davranışları içermektedir. Sözel zorbalık, zorbalık türleri arasında en yaygın görülen tür olmakla birlikte; dikkate alınmadığında en fazla onur kırıcı ve küçük düşürücü zorbalık türüdür.

Davranışsal/ Duygusal Zorbalık

Mağduru karşı yapılan dışlama, önemsememe yalnızlaştırma, ondan kaçma gibi çocuğun kendine olan özgüvenini olumsuz etkileyecek dolaylı ve sürekli hareketlerden oluşan zorbalık türüdür. Genellikle sert ve saldırgan bakışlar, gözlerini kısarak bakma, kaş çatma, dudak bükme gibi mimik hareketlerini olumsuz kullanma, gülerek bakma ve vücut dilini düşmanca kullanma, diğer arkadaşlarını ona karşı kıskırtma gibi davranışlar duygusal zorbalıktır. Bu tür davranışlar, aynı zamanda bireyi yalnız bırakma, yabancılaştırmak, akran grubunda dışlama ortama girmesini reddetmek veya kasıtlı olarak arkadaşlık ilişkilerini yıpratmaya çalışma biçiminde de olmaktadır. Kişilerde bu tarz davranışlara maruz kalmanın verdiği üzüntü çoğu zaman fark edilmez, söylendiği zaman ise genellikle yetişkinler tarafından önemsenmez.

Cinsel Zorbalık

Zorbanın mağdura istemediği halde cinsel içerikli mesajlar göndermesi cinsel içerikli küfürler, sözel veya fiziksel yollarla cinsel tacizde bulunma veya buna yeltenme giysilerini isteği dışında çıkartma gibi davranışları kapsar. Bu tip davranışlara ek olarak; müstehcen el hareketleri, mağdurun vücudunu hedef alan cinsel içerikli ifadeler, cinselliğe yönelik çeşitli talepler, davetkar ifadeler, kişinin cinselliğine yönelik dalga geçmeler, müstehcen fıkralar anlatma, birey hakkında cinsellik içeren söylentiler çıkarma türünden dokunmadan olabileceği gibi cinsel amaçlı istenmeyen temas, sarılma, gibi davranışlarını da sıralayabiliriz. Cinsel zorbalık genellikle kızlara yöneliktir, ancak son zamanlarda erkeklere yönelik olanında da artış görülmektedir. Mağdurun hayatını önemli bir şekilde tahrip edici sonuçlara neden olabilmektedir. Öğrenciler, öğretmenler hatta aileler, zorbalığın sözel ya da fiziksel boyuta varıncaya

kadar olan geçirilmiş kısmının öğrenci için çok da olumsuzluklar düşünmemektedir. Ancak, dolaylı yapılan cinsel zorbalık da, doğrudan zorbalık uygulamak kadar zarar verici, kırıncı olabilir.

Siber Zorbalık

Literatürde zorbalık türleri arasında daha az yer alan, ancak yüz yüze zorbalık kadar birey üzerinde yıkım yaratan bir zorbalık türüdür. Özellikle son yıllarda teknolojinin hızlı bir şekilde ilerlemesiyle birlikte çoğu kişni sıklıkla yaşadığı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Son zamanların önemli ve her geçen gün hızla yayılan bir zorbalık türü olan siber zorbalığa herkes maruz kalabilmesine rağmen özellikle akran zorbalığı konusunun içinde de araştırılmaktadır. Yapılan çalışmalarda göstermektedir ki siber zorbalığa en çok ergenlik ve sonrası gençler maruz kalmaktadır. Teknoloji geliştikçe günden güne artan siber tehditlerden dolayı kişilerin korku içinde yaşamaları hayatı olumsuz etkileyebilmektedir.. Bilişim ve iletişim teknolojilerinin ergenlerin sık olarak kullanılmasının birçok fayda sağladığı aşikâr olmakla birlikte kontrolsüz şekillerde kullanımı birçok tehlikeye de meydan vermektedir. İnternet, cep telefonu, tablet gibi iletişim araçları günlük yaşamı kolaylaştırmalarının yanı sıra kötü niyetli kullanıcıların ellerinde zarar veren birer araca dönüşebilmektedir. Bu araçları kötü niyetle kullanılmasından kaynaklanan isimsiz çağrılar, zararlı e-postalar, kişileri karalamak için tehdit ve hakaret içeren ses, görüntü ve yazılar yayma, sosyal medyada aşağılayıcı yorumlar yapma gibi birçok eylemi siber zorbalık olarak adlandırabiliriz.

Sanal zorbalık, oldukça yeni bir zorbalık alanıdır. Siber zorlamanın öğrenciler üzerinde önemli etkileri olduğu yine araştırmalar sonucunda ortaya konmaktadır. Siber mağdurlarının aniden notlarında düşme olması, çok fazla devamsızlık yapmaları, okulu bırakma gibi davranışların görüldüğü şeklindedir. Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de sanal zorbalığın önemli bir sorun teşkil ettiği görünmekle birlikte ve %36 gibi oranla sanal zorbalığı yaşandığı bulgularla doğrulanmıştır. Erdur-Baker ve Kavşut araştırmalarının sonucunda 14-19 yaş grubunun daha çok siber zorba olduğunu belirtmişlerdir. Çetin, Peker ve Eroğlu çalışmasında kız öğrencilerde internet bağımlılığının artmasının ve yaşam doyumunun düşmesinin siber zorba olma; internet bağımlılığının siber mağdur olma olasılığını arttırdığını rapor etmişlerdir, Özellikle lise grubu öğrenciler bu bilişim ve teknoloji sayesinde dünyayla iletişim kurup bu teknolojiyi derslerinde kullanacağı yere sosyal medyanın etkisiyle bağımlılık derecesinde hayatlarını orada yaşamaya başlamış, bu da ister istemez siber zorbalığın içine dahil olmalarına neden olmuştur. Ancak ne var ki, bilgisayar aracılığı ile iletişim, yararlarının yanı sıra bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Bilgisayar ile iletişim yoluyla kimi zaman okul yolu, sınıf veya okul koridorlarında gerçekleşen zorbalık, internet aracılığı ile öğrencilerin ev ortamına girmektedir. Sanal zorbalık, çoğu zaman okuldan bağımsız gerçekleşmesine rağmen, kurbanı genellikle okulda da oldukça etkilemektedir. Sanal zorbalık türünde zorbalık yapan kişi ya da kişiler kimliklerini çok kolay bir şekilde gizleyip, zorbalık faaliyetlerini çok rahat bir şekilde gerçekleştirir. Bu yolla kurbanı en ağır hakaretleri, tehditleri iftiralari rahatça sonunu düşünmeden atabilmektedirler. Bu yüzden sanal zorbanın kim olduğunu bulmak çok zorlu bir süreç olduğu için, engellemeye yönelik çalışmalarda yetersiz kalmaktadır. Siber zorbalığa uğrayan kurbanların tepkileri, zorbalığın çok ciddi sonuçlar doğurabilecek niteliktedir. Öyle ki bazı kurbanlar yaşadıkları gerilim, stres ve olumsuz duygularla baş edemeyip kendilerine zarar verme ve intihara sürüklenme durumları yaşamaktadırlar (Newton, 2004). Yüz yüze iletişim şeklinde olan zorbalığı geleneksel zorbalık adı altında ele aldığımız zaman geleneksel zorbalık ile sanal zorbalık arasında bir farklılık olmadığı v sanal zorbalığın geleneksel zorbalığın bir parçası olduğunu savunanlar kadar ikisinin çok farklı olduğunu savunanlar da vardır. Geleneksel zorbalıkla sanal zorbalığı ayıran yönü ise şu şekilde sayabiliriz:

1. Geleneksel zorbalıkta fiziksel gücü fazla olanlar genellikle zorba olarak adlandırılırken, sanal zorbalıkta teknoloji bilgisi daha çok olanlarda zorbalık fazla olarak görülmektedir.

2. Geleneksel zorbalıkta kimin yaptığı kimlerin destek verdiği belliyken, sanal zorbalıkta sahte hesaplar, gizlenen kimliklerle zorbanın kim olduğunun bulunması çok zordur.11
3. Sanal zorbalıkta zorba mağdura istediği her an ulaşabileceği için sürekli zorbalığa maruz kalmaktadır.
4. Sanal zorbanın iletişim araçları ile çok sayıda kişiye ulaşmak mümkündür. Geleneksel zorbalıkta ise zorba gözüne kestirdiği, kendine göre daha zayıf olan kişileri seçer.

Siber zorbalığın mağduru olan çocuklar, depresif, hırçınlık, akademik başarısızlık, arkadaşlarından uzaklaşma, bilgisayar ve cep telefonu kullanmak istememek, okuldan soğumak gibi etkiler görülmektedir.

AKRAN ZORBALIĞININ NEDENLERİ

Olweus (1987) çocukların yapısındaki cinsiyet, karakter gibi kişisel farklılıkları zorbalığa sebep olarak göstermiştir. Özellikle enerjisi yüksek olan çocuklarda daha sakin akranlarına oranla zorbalık davranışı gösterme olasılığı fazladır.

Alanyazında okullarda öğrenciler arasında çok sık görünen zorbalık ve şiddetin en önemli nedeni çocuğun yetiştiği aile ve içinde olduğu çevredir. Zorbalık davranışı gösteren çocuk genellikle sert cezalara maruz kalmış ya da sevgisiz bir ortamda yetişmiştir. Böyle bir ortamda büyüyen çocuk saldırganlık davranışını okullara taşımaktadırlar (Zaklama,2003). Öğrencilerin gelişim çağlarına göre zorbalıklarının nedenleri değişiklik gösterir. İlkokulda meydana gelen zorbalık ve şiddet davranışlarının sebebi ailelerin düşük eğitim düzeyleri, çocuk yetiştirme tarzları, sosyal medyanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri ile öğrencilerin yaşadıkları bir takım psikolojik sorunları sayarız. ABD Kamu Sağlığı Hizmetleri Birimi'nin raporunda, çocuk ve gençlerin yaşamlarının ayrılmaz bir parçası olan televizyonun şiddet içeren davranışlarda önemli bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir (akt Özonur, 2010). Özcebe'nin (2006) "Şiddet algısı ve sıklığı" konulu araştırmasında, 4. Ve 5.sınıf öğrencilerinin %43'ü, 7. sınıfların %41.7'sinin şiddeti 'dayak' olarak nitelendirdiği, görülmektedir. Çocukların % 76.9'unun zorbalığı sokakta yaşadığı, %56.5'inin ise televizyondan etkilenecek şekilde yaşadıkları belirtmiştir. Ortaokul yapılan araştırmalar sonucunda okullarda meydana gelen zorbalığın sebepleri çocuğun aile içinde yaşadığı sorunlar, travmatik olaylar, sosyal medyanın çocuklardaki olumsuz etkileri, akademik olarak başarısızlık, olduğunu söylemişlerdir. Evde, okulda ve bulundukları diğer çevrelerde zorbalığa sürekli olarak maruz kalan çocuklar, eğlence amacıyla kullandıkları internet videoları ve oyunları, çeşitli televizyon programları ile de zorbalığı normal bir davranış olarak içselleştiriyorlar. Ayrıca kendilerine yapılan bu davranışları da normalmiş gibi algılıyorlar ve tepki vermiyorlar. Bunun sonucunda kendileri de aynı davranışı normal bir davranış başkalarına göstermekten çekinmiyorlar (Drabman ve Thomas,1974; Brayt ve diğerleri).

EARGED (2008), tarafınca yapılan "Öğrencilerin Şiddet Algısı" araştırmasına göre; öğrencilerin zorbalığa yönelme nedenleri arasında öğrencilerin kendilerini diğerlerine kanıtlama duyguları şiddet mağduru olmaları, saygı ve sevgi görme istekleri ve kendine bir yer edinme arzuları yer almaktadır. Okula gelen öğrencilerin okulda gerçekleştirdikleri davranışların okul sonrasına taşınan davranışlar olduğu görülmektedir. Buradan yola çıkarsak okuldaki zorbalık davranışlarının en önemli nedeni aile ve okul çevresi olduğu söylenebilir. Okulda görevli olan tüm yönetici ve öğretmenlerin olumsuz şekilde gerçekleştirdiği her davranışlarının da öğrencilerdeki bu zorba davranışları pekiştirdiği söylenebilir. Lise çağındaki sınıfların alt sınıflar üzerinde baskı uygulama davranışları, kontrolsüz öfke ve darp hareketleri, kavgalarının nedeninin aile içi sorunların dışı yansıması olarak gerçekleştirdiği görülmektedir. Rigby'nin (1999) yaptığı araştırmada zorbalığa uğrayan öğrencilerin bunu neden olduğu hakkındaki görüşlerinde etnik grup farklılığı, fiziksel ve güçsel farklılıklar, belli davranışlarda ısrar, çalışkan olmak, okulda yeni olmak, sosyo-ekonomik durumlar olarak dile getirmiş. Siber zorbalık ergenlik dönemindeki bireyler arasında yaygın bir şekilde gözlenmektedir. Ergen çocuklar genel olarak

yapacaklarının sonuçlarının nasıl bir etki yaratacağını düşünmeden davrandıkları için kolayca riskli olumsuz durumlar içine girebilirler (Bhat, 2008). Siber zorbalığın yayılmasını kolaylaştıran bir diğer önemli faktör ise ergenlik dönemindeki bireylerin yaşamında önemli bir yere sahip olan akran etkisidir. Okulda zorbalık yapan ergenlerin özelliklerine bakıldığında genellikle fiziksel açıdan güçlü öğrenciler oldukları görülmekte ve bu öğrenciler diğer ergenler tarafından kendilerine rol model alınmak ve onun çevresinde bulunmaktadırlar. Çünkü güçlü olan zorbalarla arkadaş olabilmek bir ergen için güç ve gösteriş elde etmek anlamındadır (Salmivalli, 2010). Başka bir araştırmada Frisen ve arkadaşlarının (2008) 877 İsveçli ilköğretim öğrencisi ile yaptığı çalışmada öğrencilere “Niçin zorbalık yapılır?” sorusu sorulmuş ve bu soruya verdikleri cevaplar sekiz grupta toplanmıştır. Bunlar:

- a) Mağdurun dış görünüşü (boy,kilo,çirkinlik...)
- b) Kurbanın tavır ve davranışları (kaba, kıskırtıcı, saçma davranışlar);
- c) Mağdurun giyimi (modası geçmiş, çirkin);
- d) Mağdurun olağandan farklı oluşu (ilginç isim, herhangi bir engel durumu...);
- e) Kurbanın yalnız ve güvensiz oluşu (arkadaşsız olma,
- f) Mağdurun etnik kökeni, alt sosyoekonomik düzey
- g) Mağdurun kişilik yapısı,

Diğer nedenler, arkadaş etkisi, mağdurun başarısız oluşu, cinsel yönelim... vb. nedenler zorbalığın en önemli nedenleri olarak bildirmişlerdir.

YURTİÇİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Türkiye’deki akran zorbalığı konusunda yapılan araştırmalar günümüzde artış göstermekle birlikte hala istenilen seviyede değildir. Alan yazın tarandığında ve yapılan tüm araştırmaların sonuçlarına bakıldığında, zorbalığa maruz bırakılan ve zorbalığı bizzat uygulayan öğrenci sayıları ülkemiz ve farklı ülkelere bakıldığı zaman önemli bir konu olarak akran zorbalığı adıyla karşımıza çıktığı görülmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda ülkemizde genel anlamda akran zorbalığı yaşayan öğrencilerinin sayılarının en fazla olduğu ve bunu sırasıyla zorba ve zorba-kurban oranlarının takip ettiği gözlemlenmiştir. Yapılan çalışmalar ilköğretim seviyesindeki zorbalık yapan öğrencilerin oranının % 6.2-16.4; zorbalığa maruz kalan öğrencilerin oranının % 8.2-35.1 ve zorba-kurban öğrencilerin oranının % 6.4-30.2 arasında değiştiğini göstermektedir (Pekel 2004, Pişkin 2003, Yıldırım 2001). Özkan ve Çifçi’nin çalışmasında (2010), ilköğretim öğrencilerinin % 33.9’unun eğitim öğretim yılı boyunca en az bir kez sözlü zorbalığa, % 32.9’unun fiziksel zorbalığa, % 29.2’sinin duygusal zorbalığa ve % 16.9’unun cinsel zorbalığa uğradığı ve bu zorba davranışların en fazla sınıflarda ve okul bahçesinde ve yapıldığı belirlenmiştir.

İlköğretim 5, 6, 7, ve 8. sınıflarla ve lise 1 ve 2. sınıflarla yapılan bir çalışmada (Gültekin 2003) öğrencilerin % 13.9’unun; ilköğretim 5. 7. ve lise 9. sınıflarla yapılan diğer bir çalışmada ise (Dölek 2002) % 8.2’sinin akran zorbalığına maruz kaldığı belirtilmiştir (Pekel-Uludağlı ve Uçanok 2005). Akgün (2005) de, lise hazırlık sınıfları, 1. ve 2. sınıflarla yaptığı çalışmada, öğrencilerin % 7.2’sinin zorba, % 8.2’sinin kurban ve % 6.6’sının zorba-kurban grubuna değerlendirildiğini belirtmiştir.

Hatunoğlu’nun (1994) Erzurum’daki 5 lisede son sınıf öğrencileriyle yaptığı araştırma, öğrencilerin anne baba davranışları ile saldırgan davranışları arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından öneme alınması gereken bir çalışmadır. Bu araştırmanın neticesinde şu bulgular elde edilmiştir;

- Anne ve babasının otoriter davranışlarına maruz kalan çocuklar, demokratik ve sevgi gösteren ailelerin çocuklarına göre daha fazla zorba davranışlar sergilediği görülmüştür. Ceza ve şiddetle çocuklarını yetiştiren ve çocuğunun ihtiyaçlarını geri plana atan, ilgisiz davranan ana-babaların çocukları diğerlerine göre daha şiddet yanlısı olmaktadır.

- Araştırmada çocukların cinsiyetler ve zorba davranışlar arasında anlamlı farklar bulunmamıştır.
- Öğrencilerin zorbalık düzeyinin ailenin sosyoekonomik yapısıyla alakası tespit edilmiş.
- Yine ülkemizdeki diğer bir çalışma çocukların suçluluğuyla alakalı çalışma olarak Karaman-Kepenekçi ve Yücedağ-Özcan (2000) suç işleme konusunda kimlerin risk altında olduğu konusunda yapılan çalışmasıdır. Çocuk yaştaki kişilerin suç oranlarını ve sebepleri ülkemiz şartlarına göre yaşanan çevreyle ilgili olanlar, ailesiyle ve kişiyle ilgili olanlar şeklinde gruplara ayrılmıştır.
- İstanbul'un Gaziosmanpaşa ilçesindeki bir lisenin 1, 2 ve 3. sınıf öğrencilerinden oluşan 1000 kişilik bir grupta, çalışan Atan (2001), uygulanan şiddeti ortaya koymak için çalışmanın sonuçlarını şöyle sıralamıştır:
- Öğrenciler ailede yaşanan her türlü şiddeti söylememe konusunda kararlı davranmaya çalışırken, okulda başlarına gelen şiddeti belirgin halde ifade etmekte ve buna tepki göstermektedirler.
- Akran arasında meydana gelen fiziksel şiddet, sorunları çözebileceği düşünülmekte ve sık sık başvurulmaktadır.
- Kız çocuklarının aile ortamında erkeklere göre daha fazla şiddete maruz kaldıkları gözlenmiştir. Okul ortamındaysa bunun tam tersi olarak erkek öğrenciler daha fazla şiddete maruz kalmaktadır.
- Ailede meydana gelen şiddetle, öğrencinin okulda şiddet uygulaması arasında anlamlı bir bütünlük saptanmıştır.
- Anne eğitim seviyesiyle aile içi şiddet konusunda anlamlı bir ilişki olmakla birlikte babanın eğitim durumu ile bu konu arasında önemli bir bağ bulunmamıştır.

Lise seviyesindeki öğrenciler arasında zorbalık davranışlarının çokluğu bakımından önemli sonuçları olan bir başka bir araştırma da Karaman-Kepenekçi ve Çinkır'ın (2001) liseliler için yaptıkları araştırmadır. Bu araştırmada; • Öğrencilerin çoğu sözel, ardından fiziksel, duygusal ve cinsel zorbalık olarak sayısal bir şekilde sıralanmıştır. Özdemir (2001), araştırmalarının sonucunda, İstanbul'da uçucu madde kullanımı ve şiddet arasındaki ilişkiyi değerlendirmiştir. Çalışma yapılan grubun yaş ortalaması 15'tir. Uçucu madde kullanan bu çalışma grubunun yüzde 32'sinin kavga, dövüş, madde satma, cinsel istismar, yaralayıcı alet bulundurma gibi suçlara karıştıkları görülmektedir. Yıldırım (2001), zorbalık ve aile ortamına göre zorba, kurban, zorba/kurban ve kontrol grubu olarak tanımladığı ilköğretim 4.sınıf öğrencilerine yönelik araştırmıştır. Araştırma, İstanbul'daki bir özel okulda okuyan 140 dördüncü sınıf öğrencisi ile yapılmıştır. Aile ortamını belirlemek üzere "Aile Ortamı Ölçeği"; zorba, kurban, zorba/kurban ve kontrol gruplarının belirlenmesinde ise akran tercihi yöntemi kullanılmıştır. Öğrencilerin arkadaşlarıyla olan bağlarına da bakılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre: Aile ortamı ile zorba, kurban veya zorba/kurban olma arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Zorba öğrenciler kavgacı ve önderlik taslayan grupta yer almışlardır. Kurban öğrenciler ise, davranış özellikle benzerlik gösteren içine kapanık ve yardım bekleyen gruptadır. Kontrol grubundaki öğrenciler, işbirlikçi öğrenci eğilimlidir, ne tanıdıklarına zorbalık yaparlar ne de başkaları onlara arkadaşlarına zorbalık yapmaktadır. Zorba, kurban ve zorba/kurban kavramları arasından en çok beğenilen öğrenciler, kurban kategorisine girenlerdir. Zorba öğrenciler diğer öğrenciler tarafından popüler bulunmasına rağmen, en sevilmeyen öğrenciler grubunda zorbalar ve zorba/kurbanlar yer almaktalar. Dölek (2002) araştırmasında İstanbul'daki özel ve devlet okullarında bulunan 659 öğrenci ile "Zorbalık Önleme Tutumu Geliştirilmesi" için grupta yapacağı bir danışma programı geliştirmiştir. Bu çalışma sonucu elde ettiği bulgulara öğrencilerin yarısı bir dönemde en az bir iki kez zorbalık davranışına maruz kalmakta ve üçte birinin ise zorbalık yapan tarafta olduğu sonuçları çıkmıştır. Zorba davranışlardan sözel-sosyal zorba davranışlarından en çok "alay etme" şeklinde ötekileştirme davranışı olduğu görülmüştür. Hem kız hem erkek öğrenciler, diğer erkek öğrenciler tarafından zorbalık görmektedirler. Araştırmanın önemli

bulgularından biri de zorbalığa uğrama, zorba davranışta bulunma, zorbalık sürecinin uzun süreli olduğu görülmektedir. Buradan hareketle öğretmenlerin zorbalık sürecinde istikrarlı bir mücadele göstermediği ve öğrencilerin yaşadıkları zorbalıkları büyükleriyle paylaşmadığı sonucu çıkmıştır. Zorbalığa uğrama konusunda cinsiyette önemli farklar olmamakla birlikte erkek öğrencilerin zorba davranış gösterme konusunda daha fazla olduğu belirtilmiştir. Ayrıca okul ortamının zorbalık üzerine etkisinin büyük olduğu görülmüştür. Araştırmada kullanılan tüm ölçeklerde ortaya çıkan sonuca göre saldırganlık davranışının süreklilik göstermesi ve bireysel çabalarla bu davranışların yok edilmeye çalışılmasında başarı gösterememiş olunması gibi sebepler dikkate alınarak sosyal çevrenin yeniden yapılandırılması ve okuldaki zorbalık konusundaki yeni politika ile bu olumsuz davranışların kontrol altına alınması ve zamanla en aza indirilmesi sağlanacaktır.

Aksu (2002), Öğrencilerin ebeveynlerinin ve akrabalarının davranışlarının öğrencinin okuldaki davranışlarına yansımalarının önemi bakımından, Karataş'ın (2002), lise öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmanın sonuçları da önemlidir. Çalışmada, ana baba şiddet göstermesi ile öğrencilerin saldırganlık özelliği üzerindeki etkileri, Adana Büyükşehir Belediyesi içindeki anne babalı 276 öğrenci ile çalışılmıştır. Araştırmada ebeveyn şiddeti ile öğrencilerin saldırganlıklarının ilişki olduğu görülmüş ve anne babanın şiddet seviyeleri arttıkça öğrencide de o oranla arttığı ortaya çıkmıştır. Pişkin (2002), akran zorbalığının ilköğretim öğrencilerine giderek artmasını saptamak amacıyla, Ankara'da 1154 ilköğretim öğrencisi ile bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre; Her üç öğrenciden birisi sürekli zorbalığa maruz kalmakta ve de düzenli olarak da zorbalık gerçekleştirmektedir. Zorba erkek öğrencilerin sayıları kız öğrencilerden anlamlı şekilde fazladır. Öğrenciler, okul ortamında en fazla sınıfta zorbalığa uğramakta ve en yaygın şekli sözlü zorbalıktır. Zorbalık, en çok teneffüslerde gerçekleşmektedir.

Okul sağlığı hizmetleri kapsamında Uysal (2003) da ilköğretim öğrenci için yapılan "Şiddet Karşıtı Eğitim Programı" yla, öğrencilerdeki saldırganlık düzeyleri ve davranışları olan etkisini ortaya çıkarmayı amaçlayan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Araştırmada, öğretmenlerin gerçekleşen şiddete dair düşüncelerin incelenmesi de amaçlanmıştır. Bu araştırmanın bulgularına göre; Deney grubu öğrencilerinin, eğitim sonrasında eğitim öncesine göre saldırganlık düzeylerinde azaldığı gözlemlenmiştir. Öğrencilerin cinsiyetleri ile ilgili olarak kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha olumlu çatışma çözüm yolları kullandığı, erkek öğrencilerin şiddet düzeyleri kızlara göre fazla olduğu saptanmış. Öğrencilerin aile yapısı ve gelir durumlarının çatışma çözüm şekilleri, şiddet eğilimleri ve şiddet davranışlarında etkili olmadığı görülmüştür. Ayrıca diğer araştırmalarda olduğu gibi annelerinden fiziksel zorbalık görmelerinin, şiddet davranışlarında ve çatışmaya çözüm aramada etkili olduğu önemli bir bulgudur. Babalarından şiddet görmeleri çatışma çözüm şekillerini etkilemediği ama şiddet davranışlarında etkili olduğu önemli bir sonuçtur. Öğretmenlerin hepsi, son zamanlarda gençler arasında şiddet vakalarının çok arttığını beyan etmiştir ve öğrencilerin şiddet davranışlarında okul-aile işbirliğinin önemine dikkat çektikleri belirtilmiştir. Alikashiçoğlu ve diğerleri (2004), İstanbul'daki genel liselerinde akran gruplarının arasındaki saldırganlık davranışlarının yaygınlık durumunu ve fiziksel şiddetin sosyal ve davranışsal içeriğini belirlemeye yönelik bir çalışma yapmışlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre; Öğrencilerin yarısına yakını son 12 ay içinde fiziksel bir şiddete karıştıklarını ifade etmişlerdir. Erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha çok fiziksel kavgaya karıştıklarını ifade etmişler; ancak kız öğrenciler aile fiziksel kavga ettikleri konusunu, erkek öğrencilerden daha sıklıkla dile getirmişlerdir. Kız öğrencilerin yüzde 8'i erkek öğrencilerin yüzde 28'i akranlar fiziksel kavgaya girdiklerini ifade ederken, kız öğrencilerin yüzde 4'ü ve erkek öğrencilerin yüzde 25'i yabancılarla fiziksel kavgaya girdiklerini ifade etmişlerdir. Genel lise öğrencilerinin ergenlik çağındaki gençlerden oluşması nedeni ile bu yaşlarda yaygın görülen ilişkisel şiddete ilişkin sorular da sorulmuştur. "Çocuk Suçluluğu ve Okullarla ilişkisi" adlı araştırmada Işık (2004), okullarda meydana gelen suç ve şiddete ilişkin bir kavramsal çözümleme yapmaktadır. Bu kapsamda, suçla ilgili düşünceler, çocukları suça iten

faktörler, okul ve öğrenci suçluluğunun bağlantısı ve öğrenci suçluluğunu yok etmeye yönelik tedbirler üzerinde durulmuştur. İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin başına gelen zorbalık türleri, görülme aralıkları, ekonomik yapı, sınıf seviyesi ve cinsiyete bağlı olarak farklılıkları hakkında Kapıcı (2004) tarafından bir çalışma yürütülmüş ve ayrıca bu çalışmada zorbalık mağduru olup olmadığının benlik güveni, depresyon ve kaygınlığın nasıl bir değişime neden olduğu da araştırılmıştır. Bu nedenle, 99 kız ve 107 erkek öğrenci olmak üzere toplam 206 öğrenci araştırma kapsamındadır. “Şiddet-kaba güç” anketi ile elde edilen verilerin analizi neticesinde değerlendirilen bulgular şöyle özetlenmektedir: Öğrencilerin çoğu bedensel (itme, darp, tokat gibi), sözel (lakap takma, dalga geçem gibi), duygusal ((dışlama küçük görme gibi) ve cinsel (sarkıntılık, elle taciz gibi) akran zorbalığından en az birine maruz bırakıldıklarını belirtmişlerdir. Bedensel zorbalık olarak en çok “itme” zorba davranış olmakta ve “tekme veya tokat” ve “kaba şakalar” sıklık olarak ikinci sıradadır. Sözlü zorbalık olarak da çocukların yarısından fazlasına lakap takıldığı, bunu hakaret ve küfür izlemektedir. Duygusal zorbalıkta en çok görülen davranış ise öğrencinin eşyalarına zarar verilmesidir. Cinsellik de en seyrek görülen zorbalık biçimi olarak bulunmuştur. Fakat yine de çocukların yüzde 30 kadarı elle rahatsız edilmeye ve cinsellikle içeren sözleri duymaya maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalığa maruz bırakılmış çocukların özgüvenleri, diğer çocuklardan önemli ölçüde düşük bulunmuştur.

Okul zorbalığına ait çok geniş ve kuramsal nitelik şeklinde çalışma yapmış olan Çınkır (2005), ve zorbalığın çeşitli biçimlerde tanımlarının yanı sıra zorbalığın türlerini ve bu türlerin yaşanmış olma sıklığını ayrıntılı olarak belirtmiştir. Bu çalışmada, zorbalığı çoğu çalışmadaki gibi dört grupta toplanmıştır. Buna göre, okullarda zorbalık fiziksel, sözel, duygusal ve cinsel biçimlerde sıralandığı görülmektedir. Çalışmada zorba ve kurbanların karakteristik yapıları ayrıntılı olarak verilmiştir. Zorbalık; psikolojik, sosyal uyum güçlüğü, depresyon, fiziksel olarak rahatsızlık başlıklarıyla ele alınmıştır. Araştırmanın sonuç bölümünde akran zorbalığına ve şiddete yol açan etkenlerle bunları ortadan kaldıracak çözüm önerileri bulunmaktadır.

Deveci ve diğerleri ’nin (2005), 2005–2006 öğretim yılında, ilköğretim öğrencilerinin şiddeti ne olduğu konusunda Eskişehir merkezde bulunan iki okuldaki 5. sınıf öğrencilerine yönelik olarak yaptıkları çalışmanın sonuçları şu şekildedir: Öğrenciler şiddeti dövmek, kavga etmek, dayak atmak, küfür, kızmak ve kesici aletler kullanmak olarak görmektedir. Öğrencilerin en çok karşılaştıkları şiddet olayları kavga, hırsızlık, hayvanlara zarar verme, kapkaç, bıçaklama ve öldürmedir. Öğrenciler şiddeti engellemek için karşılıklı konuşma, saygı, sevgi, hoşgörü, uyarma, şikâyetle bulunma, eğitim, sakin olma ve kavgayı ayırma yollarını seçmektedirler. Şiddete karşı üzüntü, korku, heyecan, empati, intikam, acıma duygularını ifade ettikleri görülmüştür.

Uludağlı ve Uçanok (2005)’un, akran zorbalığındaki çocukların sayısı, akademik başarı ile ilişkisi ve sosyometrik dağılımını belirlemek için yapmış oldukları çalışmada da önemli sonuçlar belirtmişlerdir. 5. ve 6. Sınıflarla yapılan çalışma devam eden 335 kız, 366 erkek öğrenci ile yürütülmüştür. Bu çalışmanın verilerine göre; kız çocuklar dalga geçilmek ve ilişkisel saldırılara daha çok maruz kalmaktadır. Zorba/kurban öğrenciler, karışmayan diğer çocuklara oranla akranları tarafından daha çok reddedilmekle birlikte bu çocukların akademik başarıları daha düşüktür. Erkek çocuklarının, zorbalığa uğrama ve zorba davranışlar sergileme oranı kızlardan daha fazladır. İstanbul’daki okullarda suç işleme ve şiddetle alakalı olarak anketler düzenleyen ve araştıran “Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği” nin yaptığı çalışmanın sonucuna göre de, ankete katılanların yarısının en az bir kere kavgaya karıştıkları; yarısının şiddet olayında bir başkasını yaraladığı ve ilk kez 13–15 yaşları arasındaki çocukların şiddet olaylarına karıştıkları bulunmuştur. Bu bulgularla İstanbul ili genelinde rehber öğretmen eğitim çalışmaları kapsamına alınarak suçun ve şiddetin her türlüşünü önlemeye yönelik eğitim verilmiştir (Tarı, 2006).

Özcebe (2005)'nin Ankara'da sosyoekonomik yapısı düşük bir ilköğretim okulunda 800 öğrenci ile erken ve orta dönem ergenlerde şiddet algısı ve şiddet davranışı sıklığının belirlenmesine yönelik olarak, yaptığı çalışmanın sonuçları şunlardır: Şiddet denildiğinde, öğrencilerin ilk olarak vurma, tekme, tokat gibi fiziksel saldırganlık içeren davranışları anladıkları görülmüştür. Orta dönem ergen çocuklarda sözlü şiddet daha çok ön görülmüştür. Öğrenciler cinsel şiddet hakkında hiç konuşmamışlardır. Şiddet uğradıklarında ilk başvuracakları yöntem, yine şiddet uygulamaktır. Şiddet, erkek öğrencilerde, kızlara oranla daha yaygındır. En çok dersliklerde ve teneffüs sırasında şiddete olayları görülmektedir. Sosyoekonomik düzey ile şiddet davranışı sıklığı ters orantılı bulunmuştur ve şiddetin bulunduğu her yerde olduğunu ifade etmişlerdir.

Özen (2006), akran zorbalığına uğramanın olası yordayıcıları ve cinsiyet, yaş ilişkisini belirlemek için ilköğretim ikinci kademe ve özel liselerin 6, 7, 8 ve 10. sınıflarında öğretim gören 805 öğrenci ile bir araştırma yapmıştır. Araştırma 381 kız ve 424 erkek öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre; Erkekler kızlara göre daha çok terör ve saldırı düzeyinde zorbalığa maruz kalmaktadırlar. Yaşla alakalı olarak, zorbalığa maruz kalma olasılığında anlamlı azalmalar olmaktadır. Ebeveynlerin “olumsuz” yetiştirme biçimlerine yönelik tutum ve davranışlarla karşılaşan çocuk veya ergenlerin akran zorbalığına uğrama riskleri artmaktadır. Aynı şekilde, olumsuz benliğe sahip olan çocuk ve ergenlerin de akran zorbalığına uğrama olasılıkları artmaktadır. Tekin (2006), Karaman'daki okullarda 155'i erkek 145'i kadın o toplam 300 sınıf öğretmenin katıldığı bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada, sınıf öğretmenlerinin okullarında öğrenim gören öğrencilerin yaşadıkları zorbalıkla ilgili tutum ve görüşlerini belirlemek hedeflenmiştir. Çalışmanın bulguları şu şekildedir:

- Zorbalığın en sık görülen şekli “lakap takma” biçimindedir.
- Zorbalık sosyal kişisel ve eğitimsel bir problem olarak görülmektedir.
- Zorbalık mekân olarak daha çok sınıfta gerçekleşmektedir. Diğer araştırmalardan farklı olarak zorbalığa en çok maruz kalanlar kız öğrencileri olduğu düşüncesi ortaya çıktı. Aynı çalışmada sınıf öğretmenleri, zorbalık yapanları hiçbir şekilde beğenmemektedir. Öğretmenlerin zorbalık davranışını çözmek için zorbalık yapan öğrenci ile konuşarak ve bunun olumsuz bir davranış olduğu konusunda öğrenciyi bilgilendirip, sorunu ortadan kaldırdığını düşünmektedirler.

Ülkemizde yapılan diğer bir çalışmada (Şirvanlı-Özen 2006) çocukların akran zorbalığını yaşadıkları ile benlik imgeleri arasında negatif bir ilişki olduğu gösterilmiştir. Araştırmacıya göre, benlik imgeleri olumsuzluk gösteren öğrencilerin davranışları saldırgan kişide, bu çocukların kendilerini koruyamayacak durumda olduklarıyla ilgili bir algıya neden olduğu için onların zorbalığının ilk hedefi olarak görülmesine neden olmaktadır. (Şirvanlı-Özen 2006).

Yurtal (2006) da, ilköğretim kademelerinde yaşanan zorba davranışlarının sık görülme alanları, türü, yaşandığı mekânlar, zamanları ve bu olumsuz davranışlar sonucunda öğrencilerin neler yaptıklarıyla ilgili bir çalışma yapmıştır. 10–14 yaş arasındaki 221'i erkek ve 212'si kız öğrenci olmak üzere 433 öğrenci üzerine araştırma yapılmıştır. Araştırma sonucu ortaya çıkan bulgular şöyledir:

- Öğrencilerin yüzde 77,3'ü, okulda zorba davranışlara hiç karşı karşıya gelmediklerini söylerken; okulda zorbalık yaptığını ifade eden erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha fazladır. Öğrencilerin yüzde 69'u, okulda şiddetle çok sık ya da bazı zamanlar maruz kalmaktadır.
- Öğrencilerin yüzde 15,4'ü, diğer öğrencilere okul ortamında şiddet uygulandığını görmediğini söylerken; yüzde 85,6'sı ise ara sıra ya da çok sık diğer öğrencilere zorbalık davranışı gösterildiğine tanık olduklarını ifade etmişlerdir.
- Çalışmada, öğrencilerin başına gelen zorbalık türlerinden lakap, söylenti, dalga geçme gibi sözlü olarak yapılan zorbalık türlerine daha çok maruz kaldıkları görülmektedir.
- Araştırmada, zorbalığın en fazla meydana geldiği yerler sırasıyla okul bahçesi, çevresi, sınıflar ve koridorlar olduğu görülmüştür.

- Zorbalığın yaşandığı zamana göre, araştırma bulguları şunlardır: Okul bitimi eve dönerken, teneffüslerde, okula doğru giderken, öğle yemekleri sırasındadır.

Öğrencilerin zorba davranış karşısında tepkilerinin neler olduğu konusunda ise, sırasıyla şunları ifade etmişlerdir: Yakın arkadaşlarına durumu bildirerek destek almak, birilerinden zorbalığı durdurması için yardım istemek ve öğretmene bildirmektir.

Akran zorbalığı ile ilgili ülkemizde incelenen konulardan biri de zorbalığa çeşitli yollardan dahil olan çocukların akranları ile arasında bulundukları toplumsal konumlarıdır. Bununla ilgili yapılan çalışmalar arasında bazı değişkenlikler göstermekle birlikte, genel anlamda zorbalık davranışına zorba, zorba-kurban ve kurban olarak katılan çocukların, zorbalığa katılmayanlara oranla akranları tarafından daha az kabul görülmeleri ya da daha fazla reddedildikleri görülmektedir (Ergül-Topçu ve Dönmez 2015, Pekel-Uludağı ve Uçanok 2005, Yıldırım 2001). Ergül-Topçu ve Dönmez (2015) araştırmalarının sonucunda özellikle kurban çocukların arkadaşlarıncı diğer tüm çocuklardan daha çok dışlandıkları; zorba çocukların ise akranlarıncı dışlanmakla birlikte bir kısım tarafından kabul gördüklerini belirtmişlerdir. Akran grupları tarafından dışlanan kurban çocuklar akran desteğinden uzak oldukları için zorbalığın ilk hedefi olarak görülmektedirler.

Türkiye’de sınırlı sayıda yapılmış olan araştırmalar sonucunda akran zorbalığı oranlarının diğer ülkelerde de olduğu gibi küçümsenemeyecek boyutta olduğunu belgelemektedir. Ancak şu ana kadar yapılmış araştırmaların bu alana önemli katkılar sağlamakla birlikte sorunu birçok açıdan ele alarak tanımlama yapılmasının henüz yetersiz olduğu görülmektedir. Öncelikle, akran zorbalığına sebep olan riskli faktörleri ve akran zorbalığının öğrenciler açısından ne gibi olumsuzlar yaşanacağını belirlenmesi, sorunun kalıcı olarak önlenmesi için önem teşkil etmektedir.

AKRAN ZORBALIĞIN ÖĞRENCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

İlk İncelemeleri 1960’lı yıllarda olan akran zorbalığına ait düzenli araştırmaların yapılması Norveç’te meydana gelen ve 3 öğrencinin arkalarında bıraktıkları akran zorbalığına uğradıklarını gösteren notlarla başlamıştır (Berger, 2007). Bu olayla beraber akran zorbalığına uğrayan kişilerin psikolojileri incelenmeye başlanmış ve bu kişilerin okul başarısının düşük olması, bazı psikolojik rahatsızlıkların meydana gelmesi, sağlık problemleri, davranışlarda ve duyguya dayanan durumlarda bozuklukların görülmesi gibi problemlerin ortaya çıktığı görülmüştür (Brendgen ve Poulin, 2018; Copeland ve ark. 2013; Eastman ve ark., 2018; Lee ve Vaillancourt, 2018). Bunun yanında akran zorbalığını yapan da akran zorbalığından etkilenen de yaşadıkları problemleri hem okul içinde sergilemişler hem de okul dışında sergilemişlerdir (Gökler, 2009). Bununla birlikte okuldan memnun olamama ve okulun kendileri için güvenli bir yer olmadığı düşüncesinin genellikle akran zorbalığı çok olan yerlerde görüldüğü tespit edilmiştir (Olweus, Limber ve Mihalic, 1999: 13). Akran zorbalığını okulla sınırlı tutmayıp yaşamının bir parçası haline getiren bireylerin hayatlarının ileriki dönemlerinde çok daha farklı ve büyük suçlara karışabilecekleri düşünülmekte olup yapılan araştırmalara göre 6-9 yaş aralığında zorba olarak yetişen çocuklardan %40’nın 24-35 yaş aralığında en az bir kere suça karıştığı ortaya konmuştur (Olweus, 1993; Çevlik Akar, 2013). Uzun süre kişilik problemleri yaşayan kişilerde ise intihar gibi, majör depresif bozukluk gibi problemlerin yaşanabileceği ortaya konulmuştur (Olweus, 1993; Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011: 112). Yapılan incelemelerde akran zorbalığına uğrayan bireylerde şu gibi olumsuz durumlar gözlenmiştir: Hem fiziksel hem ruhsal bozukluklar, okula devam etmede sıkıntılar, okula duyulan itimat ve sevginin azalması vb (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011: 112; Aypay, Durmuş ve Aybek, 2016; Pişkin, 2002; Pişkin ve Ayas, 2015). Ayrıca zorbalığa uğrayanların hayatlarına son verme düşüncesinde de artışlar olduğu gözlenmiştir (Kim ve Leventhan, 2008, Klomek, Sourander ve Gould, 2010).

Akran zorbalığına uğrayan kişiler ve bu kişilerin ruhsal durumları arasında olan bağlantılar

incelendiğinde yapılan incelemelerin kaygı bozuklukları, kaygıya bağlı asosyalleşme, duygular arasındaki hızlı değişim, yalnız kalma isteği, kendine güvenmeme gibi stres semptomlarına, psikoz bozukluklara, uyku problemlerine yol açtığına dikkat çekilmiştir. İncelemede bulunanlara göre tüm bu psikolojik sorunların stres bozukluklarına ve buna bağlı olarak suç işlemeye eğilimin artmasına, bağımlılığa neden olan madde kullanımına ve birçok davranışsal problemlere neden olduğu görülmektedir(Eastman ve ark, 2018; Kretschmer ve ark, 2018; Quinn ve Stewart, 2018). Shakoov ve arkadaşları (2015) akran zorbalığı ve paranoyanın birbirleriyle bağlantısına vurgu yapmışlardır. Akranlarının zorbalığına uğrayan gençlere yönelik çalışmalarda intihar etme isteğinde artış, majör depresif bozukluk gibi risk oluşturacak durumlara sebep olmaktadır. Zorbalığın; 28 ülkedeki gençlere yönelik yapılan uluslararası bir çalışmada bedensel ve ruhsal bozukluklara neden olduğu net bir şekilde belirtilmiştir (Due ve ark., 2005). Yazın taramasında ortaya çıkan bazı çalışmalarda akran zorbalığının uzun sürecek psikolojik sorunlara neden olduğu bilgisiyle karşılaşılmıştır(Arseneault, Bowes ve Shakoov, 2010; Baldry ve Winkel, 2003). Bower, Stapinski ve bir grup arkadaşının (2014) İngiltere’de 13 yaş grubundaki çocuklara yaptığı deneysel yöntemde akran zorbalığına maruz kalan ve kalmayan iki grup incelendiğinde bu yaşlarda akran zorbalığına maruz kalan çocukların ileriki yıllarda kalmayanlara göre 3 kat daha fazla kaygı bozukluğu yaşadığı gözlemlenmiştir. Patalay ve Fitzsions (2017) ise 14 yaş grubu çocuklara yönelik incelemelerinde İngiltere’de yapılan çalışmaların sonuçlarıyla paralel sonuçlar elde etmiş, her 4 kız öğrenciden birinde psikolojik sorunlar yaşadığı gözlemlenmiştir. Kaygı, intihar eğilimi, asosyalite gibi (Silberg, Copeland, Linker ve Moore, 2016) davranış problemleriyle, organizmanın normalin üzerinde uyarılması, uyku düzensizlikleri, halüsinasyon gibi psikolojik sorunlar da gözlemlenmiştir ayrıca. Yapılan bu çalışmalar şuan kalınan akran zorbalığıyla ileriki yaşlarda ortaya çıkan psikolojik sorunlar arasındaki öneme parmak basmaktadır.

Bireyin çocukluk döneminde yaşadığı akran zorbalığının gençlik ve daha ileriki yaşamına etkileri üzerine birçok çalışma yapılmıştır, demiştik. Yine bunlardan bir de Silberg ve arkadaşları (2016) tarafından yapılan çalışmadır. Silberg ve arkadaşları bu çalışmayı tek yumurta ikizleri üzerinde uygulamış olup 145 tek yumurta ikizlerini iki gruba ayırmış daha sonra bu iki grup üzerinde akran zorbalığına maruz kalan grup ile bu zorbalıklardan uzak tutulan grup arasında karşılaştırma yaparak bir sonuca ulaşmıştır. Bu boyamsal analiz çalışmasından elde edilen sonuca göre zorbalığa maruz kalan grubun zorbalıktan uzak tutulan gruba oranla bağlanma anksiyetenin (1,9) , sosyal anksiyetenin (1.7) ve intihara meyilli olma durumunun (1,3) olduğu görülmüştür (Silberg, Copeland, Linker ve Moore, 2016). Tek yumurta ikizleri üzerine yapılan bir başka çalışma ise öğretmenleri ve aileleriyle yapılan görüşmeler doğrultusunda yaşları 7 ila 10 arasında değişen bireyler üzerinedir. Yine bu çalışmada da benzer sonuç çıkararak zorbalık altına olanda zorbalığa uğramamış ikizine göre çok belirgin şekilde psikolojik yansımaların olduğu dikkat çekmiştir (Arseneault ve ark., 2008).

Akran zorbalığının yansımaları üzerine yapılan bir diğer çalışma ise İngiltere’de yaşları 7 ila 11 arasında değişen, aileleriyle yapılan görüşmeye göre zorbalık altından olan 7771 katılımcı ile yapılan çalışmadır. Bu çalışma, 7 – 11 yaşları arasında baskı altında kaldıkları zorbalığın 23 – 50 yaşları arasında karşılaştıkları psikolojik problemlerin tespiti üzerine çalışmadır. Bu çalışmanın sonuç değerlendirmesine göre 7 -11 yaşlarında zorbalığı maruz kalan bireylerin bu zorbalığa maruz kalmayanlara oranla yetişkinlik dönemlerinde yüksek düzeyde depresyon, anksiyete bozukluğu ve intihar düşüncesine sahip oldukları görülmüştür (Takizawa, Maughan ve Arseneault, 2014).

School Health Promotion Study kapsamında Finlandiya’da yaşları 14 – 16 arasında değişiklik gösteren akran zorbalığına maruz kalan bireylerde depresyon, anksiyete, yeme içme bozuklukları vb. travmatik sonuçlarının ilişkilendirilmesi ele alınmıştır. Yapılan çalışmada erkek öğrencilerin (%17) kız öğrencilere (%9) oranla daha fazla şekilde anksiyete, depresyon semptomları ve travmatik belirtilerin de olduğu görülmektedir. Yine Finlandiya’da yapılan bir başka çalışmada ise çocukluk döneminde bahsi geçen bu zorbalıklar altında büyüyen çocukların ilerleyen yıllarda ileri düzeyde depresif semptomlar

görüldüğü ve intihar girişim olaylarının arttığı gözlemlenmiştir (Riittakerttu ve ark. 2000).

2012 yılında Idsoe ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada (zorbalığa maruz kalan 963 çocuk üzerine) erkeklerin kızlara oranla 2.27 kat daha fazla akran zorbalığına maruz kaldıkları görülmüştür. Bu çalışmanın öne çıkan diğer tarafı ise erkek çocuklarının %27.6 ; kız çocuklarının ise % 40.5'inin travma sonucu stres bozukluğu semptomlarının oluşmasının görülmesidir (Idsoe ve ark., 2012). Çalışmanın ilgi çeken bir diğer sonucu ise zorbalık uygulayan kesimin zorbalığa maruz kalan bireylere göre daha belirgin bir klinik tablo sergiliyor olmalarıdır. Carney (2008) de bu sonuçlarla ilişkili olarak zorbalık konusunda rolleri ne olursa olsun mağdur, zorba veya zorba/mağdur fark etmeksizin herkeste zorbalığın bir travmatik yansımının olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir başka çalışmada (852 Üniversite öğrencisi) ise lise ve öncesinde maruz kalınan zorbalığın strese dayalı semptomları üzerine ilişkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonucuna göre lise öğrenimi sürecinde maruz kalınan zorbalık ile stres ve strese dayalı yansımalar arasında ilişki bulunmuş, izolasyonun bu süreçte aracı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir (Newman, Holden ve Delville, 2005).

Yapılan alanyazın taraması sonucuna göre akran zorbalığında zorba ya da mağdur olma ile geçirilen travma sonucunda meydana gelen stres belirtileri ve bu belirtilerin görülme sıklığı arasında yüksek bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda yukarıda belirttiğimiz gibi yapılan tüm araştırmaların da sonucu olarak akran zorbalığına maruz kalma oranlarını da dikkate alırsak travma sonrası stres bozukluğu belirtileri meydana gelen gerek mağdur gerekse de zorbaların öyle azımsanmayacak düzeyde olduğu görülmektedir.

ZORBALIKLA BAŞ ETME YOLLARI

Okullarda meydana gelen akran zorbalığının davranışlarının en kısa zamanda çözüme kavuşturmak için okullardaki rehberlik servisince okulda çalışan tüm personel (yöneticiler, öğretmenler, rehber öğretmenler ve hizmetliler), veliler ve öğrencileri de içine alan bir ekip çalışmasıyla, tüm ilgili kişilere zorbalık konulu bilgilendirme eğitimleri verilerek amacına uygun bir önleme programı oluşturulabilir, doktor yardımı alınabilir (Gökler, 2009, 534). Problemle ilgili yalnızca zorba ve kurban rolleri ile ilgili bireyler üzerine değil, zorbalık davranışı sürdükçe yer alan tüm rollerdeki bireyler de önem alınmalıdır (Andreou, 2011). Gösterilecek küçük bir çabanın etkisi büyük olabilir. Akran zorbalığı davranışının önüne geçmek için önleme, müdahale ve deneme biçiminde bir yaklaşım olmalıdır (Crothers ve Levinson, 2004, 497). İlk olarak değerlendirmede gözlem, diyaloga, sosyometrik ölçmelere, öğretmen görüşlerine ve zorbaların kendi kendilerini değerlendirmelerine ve anketlere yer verilmelidir. Değerlendirme bölümü özenle planlanmalı ve okul yöneticileri, psikolojik danışmanlar, öğretmenler ve psikologlar gibi uzman kişilerden oluşan bir grupla yürütülmelidir. Olweus ve Limber tarafından meydan getirilen “Olweus Zorbalığı Önleme Programı” en bilinen akran zorbalığını önlemeye yönelik programdır (Smokowski ve Kopasz, 2005, 106). İlk ve ortaöğretime dair bu programların yürütülmesi öğretmen ve yöneticiler tarafınca yapılmaktadır. Bu program okul personelinin uyumlu ve katılımcı bir okul ortamı meydan getirme konusunda yönlendirmekte, olumsuz görülen davranışları, kurallara uyulmamasına karşı düşmanca olmayan uygulamalarla yetişkinleri, hem otorite figüranı, hem de birer rol modeli olarak davranmaya sevk etmektedir (Gökler, 2009, 531). Öğrencilerin karşılaştıkları zorba davranış süreçleri ile ilgili olarak ebeveynlerin ve öğretmenlerin farkına varmaları ve çözüm bulmayı sağlamak için sosyal hizmet görevlilerinden destek almak yararlı olmaktadır (Mishna, 2004, 243). Eğer bir çocuk yetişkin olmuşsa hiç kimse maruz olunan zorbalığa çok önem vermeyecektir. Zorbalık mağdurun çocuk olması, yetişkinlerin ve öğretmenlerin yardımını gerektirmektedir. Şiddet davranışlarını önlemede veliler ile yapılan görüşmeler, etkili bir iletişim, veliler ve öğretmenlerin konuya karşı duyarlı olunması ve gereken önemi vermeleri etki gösterecektir (Şahin,

Demirağ ve Aykaç, 2009, 8).

YÖNTEM

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinde doküman analizi ve literatür tarama yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan doküman analizi yönteminde çalışma yapılan alanda yazılmış olan kitaplar, raporlar, yüksek lisans ve doktora tezleri ve makaleler kapsamında olan tüm çalışmalar incelenmektedir.

Nitel araştırma yöntemleri arasında bulunan diğer bir yöntem olan literatür tarama yönteminde ise veri toplama yöntemlerinden araştırma geliştirilen alandaki mevcut çalışmalar kitaplar, raporlar, yüksek lisans ve doktora tezleri ve makaleler incelenerek tüm bu bilgilerin birlikte incelenmesi işlemidir.

BULGULAR

1. Yapılan deneylerde en çok gözlemlenen, öğrencilerin eğitim sonrasında eğitim öncesine göre saldırganlık düzeylerinde azalma olduğu gözlemlenmiştir.
2. Okullarda zorbalık yapıldığını ifade eden erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha fazladır.
3. Çalışmalarda, öğrencilerin başına gelen zorbalık türlerinden lakap, söylenti, dalga geçme gibi sözlü olarak yapılan zorbalık türlerine daha çok maruz kaldıkları görülmektedir.
4. Araştırmalarda, zorbalığın en fazla meydana geldiği yerler sırasıyla okul bahçesi, çevresi, sınıflar ve koridorlar olduğu görülmüştür.
5. Zorbalığın yaşandığı zamana göre, araştırma bulguları şunlardır; Okul bitimi eve dönerken, teneffüslerde, okula doğru giderken, öğle yemekleri sırasında.
6. Yapılan araştırmalarda, zorba-kurban ve kurban olarak katılan çocukların, zorbalığa katılmayanlara oranla akranları tarafından daha az kabul görülmeleri ya da daha fazla reddedildikleri görülmektedir.
7. Araştırmaların sonucunda özellikle kurban çocukların arkadaşlarınınca diğer tüm çocuklardan daha çok dışlandıkları, zorba çocukların ise akranlarınınca dışlanmakla birlikte bir kısım tarafından kabul gördüklerini belirtmişlerdir. Akran grupları tarafından dışlanan kurban çocuklar akran desteğinden uzak oldukları için zorbalığın ilk hedefi olarak görülmektedirler.
8. Akran zorbalığına uğrayan kişiler ve bu kişilerin ruhsal durumları arasında olan bağlantılar incelendiğinde yapılan incelemelerin kaygı bozuklukları, kaygıya bağlı asosyalleşme, duygular arasındaki hızlı değişim, yalnız kalma isteği, kendine güvenmeme gibi stres semptomlarına, psikoz bozukluklara, uyku problemlerine yol açtığına dikkat çekilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Akran zorbalığı konusunda yurt içinde ve dışında çok fazla çalışma yapılmıştır. Okullar ilk olarak ortaya çıktığı zamandan başlayarak var olduğu bilinen bu konuyu geç fark edilmiş olması önemli bir eksikliktir. Yapılan çalışmalarda önemsenmesi gereken ilk şey, olayda süreklilik unsurunun olup olmadığıdır. Çünkü sadece bir kez meydana gelen sorun bu kapsamda ele alınmamaktadır. Araştırmalarda görüldüğü gibi, akran zorbalığı oldukça yaygın ve önemli bir problemdir. Yapılan birçok sayıdaki araştırma, zorbalığının hem zorbalığı gerçekleştiren hem de zorbalığa maruz bırakılan çocuklar açısından önemli psikolojik, fiziksel ve sosyal sonuçlar ortaya çıkardığını göstermektedir. Zorbalık davranışına dahil olan çocukların, diğer akranlarıyla karşılaştırıldığında, özgüvenlerinin daha düşük, depresif ve kaygı seviyelerinin daha yüksek olduğu, yalnızlık duygusunu yoğun yaşadıkları, okulu

sevmedikleri ve buna bağlı olarak çok devamsızlık yaptıkları, arkadaşlık ilişkilerinin kopuk olduğu görülmektedir. Zorbalık konusu daha belirgin ve uzun süre yaşandığında bununla birlikte sosyal desteğin az olduğunda sonuçlarının çok daha ciddi düzeyde olabilmekle birlikte, bu dönemde meydana gelen zorbalıkla ilgili yaşanan olumsuz etkilerinin gelecekteki yaşantılarında devam ettiği görülmektedir. Çalışmalarda, zorbalıkta paylaşılan roller ile ilgili oldukça yerinde tespitler yapılmıştır. Paylaşılan bu rollerde sadece zorba ve kurban rolünde bulunan kişiler olmadığı, bunlarla beraber zorbayı çeşitli yollarla destekleyen, zorbalığa teşvik eden ve kurbanı da savunan kişi veya kişilerin olduğu yapılan çalışmalarda belirtilmiştir. Tespit edilen bu rollerin ve bunları paylaşanların özellikleri problemin çözümüne yönelik tavsiyelerde etkili olmuştur.

Zorbalığın birçok türü vardır bununla birlikte okullarda zorbalık denilince akla sadece fiziksel yönden bir bireyin diğerine devamlı zarar vermesi anlamında bir fikirde bulunmak eksik bir bakış açısı olduğu belirtilmiştir. Önemsenmeyen, birçok küçük, büyük zorbalık davranışı okulların hedefi olan öğrencilerin gelecekteki yaşantılarına yön verip, nitelikli insan yetiştirme ve toplumu bu şekilde kalkındırma hedeflerinin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Örneğin devamlı yabancı dil dersindeki telaffuzu ile dalga geçen bir öğrenci yabancı dile karşı bir korku ve güvensizlik duygusu besleyip hayatı boyunca başarısız olacaktır. Yine bu şekilde fen bilgisi dersi için iyi bir şekilde ödevini yapmış olduğunu düşünen bir öğrenci, ödevini paylaştığında arkadaşlarının dalga geçmesi ve bunun devamı gelmesi durumunda bu sözel zorbalıkla ileride bu alanda iyi bir bilim adamı olabileceken, bu derse ilgisi kalmamakla beraber, bir daha bu alana yönelmeyebilirler. Bunun gibi birçok örnek verilebilir. Her okul kademesinde çok sık olarak görülen akran zorbalığı konusunun engellenme yollarını literatürde bulmak mümkündür. Ancak bunlarla birlikte sorunun okul ortamında da büyüdüğü zaman dikkate alındığı ve çözülmeye çalışıldığı da belirtilmiştir. Meydana gelen zorbalık davranışları, sistematik yaklaşımdan çok bireysellik kapsamında ele alınarak çözüme ulaştırmaya çalışılmalıdır. Öncelikli hedef, zorbalık davranışı ortaya çıkmadan önlem almak olmalıdır. Yaşanan sorunlar, o an için çözüme kavuşturulduğunda konu bu şekilde kapatılmamalı, konunun takibi yapılmalı, kurban ile ilgili sonradan yaşanabilme ihtimali olacak sorunlar göz ardı edilmemelidir. Sorun, okullardaki büyüme çağındaki tüm öğrenciler için oldukça büyük bir tehdit kaynağıdır. Akran zorbalığı sadece çok belirgin olarak yaşanan olaylarda fark edilip, önlenmeye çalışılmaktadır. Bunların yanı sıra okullarda önemsenmeyen, sadece mağdur kalanın gördüğü, gelecekte büyük sorunlara yol açabilecek pek çok olumsuz durum da yaşanmaktadır. Bunun için öncelikle okulun tüm eğitim çalışanlarının ve velilerin bu konunun önemini anlamaları gerekmektedir. Bu konu ile ilgili gerekli çalışmalar yapılmalı, öğrencilere yönelik daha çok demokrasi, duygu ve hoşgörü eğitime yer verilmelidir. Bu kapsamda değerler eğitimi son yıllarda verilen önemli çalışmalar arasındadır.

İlk başta okul yöneticileri olmak üzere öğretmen, okul rehber öğretmenleri ve diğer okul çalışanlarının okulu, zorbalığa uğrayan öğrencileri destekleyip korudukları ve onların kendini daha fazla güvende gördükleri ve çocuk olma haklardan faydalanacakları bir ortam haline getirme sorumlulukları bulunmaktadır (Pişkin, 2002). Ülkemizde gittikçe artan şiddet ve akran zorbalığına karşı MEB, öğrencilerin güven ve huzur içinde okullarına devam edebilmelerini sağlamak ve hedeflenen başarıya ulaşmak için “Okullarda Şiddetin Önlenmesi” amacı ile 1995/81, 2003/91, 2005/95, 2006/ 22 genelgelerindeki gibi 24.03.2006 tarihli 1324 sayılı 26 no’lu genelgeyi yayınlamıştır (MEB, 2009). Bu genelge ile okul idaresinin ve öğretmenlerin görev ve sorumlulukları açık bir şekilde vurgulanmıştır. Okul idaresi ve Öğretmenler, zorbalığa kesinlikle karşı olduğuna yönelik kesin kurallar koyarak ve zorbalık davranışında rolü olan çocukların gerektiği durumlarda psikososyal destek hizmetlerinden yararlanmalarını sağlayarak bu davranışları önlemeye ve yok etmeye yönelik programlar geliştirilip uygulanmasında, okuldaki psikolojik danışmanlarla karşılıklı iş bölümü oluşturup bu süreçte aktif rol oynamalıdır. Okul rehberlik öğretmenleri, okullarındaki zorba davranışların yaygınlık oranlarını değerlendirip öğretmen, öğrenci ve velilere zorbalık konusunda eğitimler verirler. Öğrencilerin

duygusal davranışsal ve akademik olarak başlarına gelen sorunları değerlendirerek, zorbalık yönünden risk taşıyan öğrencileri fark edebilir, öfke kırgınlık gibi duyguları düzenlerken, hoşgörü, güven, empati ve iletişim becerileri kazandırma gibi farklı yöntemlerle zorbalığın önlenmesinde çok önemli rol oynayabilirler.

Finansman

Finansal destek yoktur.

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması yoktur.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SDG)

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından Nitelikli Eğitim amacına hizmet etmektedir.

REFERANSLAR

- Aksu, A., (2002). *Lise Öğrencilerinde Psikoaktif Madde Kullanımı ve Şiddet Davranışı*. Uzmanlık Tezi, Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi, Adli Tıp Anabilim Dalı, Elazığ.
- Alikasifoğlu, M. Erginoz, E. Ercan, O. Uysal, O. Kaymak, D. A. ve İlter, O. (2004). Violent Behaviour Among Turkish High School Students and Correlates of Physical Fighting. *European Journal of Public Health*, 14, 173–177.
- Andreou, E. (2001). Bully / victim problems and their association with coping behavior in conflictual peer interactions among school-age children. *Educational Psychology*, 21(1), 59-66
- Atan, Y. K. (2001) *Lise Öğrencilerine Yönelik Fiziksel Şiddetin Değerlendirilmesi: Bir Pilot Çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Boulton, M.J. and Underwood, K. (1992). Bully/victim problems among middle school children. *British Journal of Educational Psychology*, 62, 73-87.
- Cınkır, S. (2006) *Okullarda Zorbalık: Türleri, Etkileri ve Önleme Stratejileri*. I. Şiddet ve Okul Sempozyumu, MEB ve Unicef İşbirliği, İstanbul.
- Cole, Joanna C. M., Cornell, Dewey G., Sheras, Peter, (2006). Identification of School Bullies by Survey Methods. *Professional School Counseling*, 10962409, 9,(4)305-319
- Crothers, L.C. and Levinson, E.M. (Fall-2004). Assessment of bullying: A review of methods and Instruments. *Journal of Counseling & Development*, 82, 496-503.
- Deveci, H. Karadağ, R. Yılmaz, F. (2005). İlköğretim Çocuklarının Şiddet Algıları. I. Şiddet ve Okul Sempozyumu, MEB ve UNICEF İşbirliği, İstanbul.
- Dölek, N. (2002). *Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Furniss, C. (2000). Bullying in schools: It's not a crime-is it? *Education and the Law*, 12 (1), 9–29.
- Genç, G. (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Gökler, R. (2009), “Okullarda akran zorbalığı”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 6 (2), s. 511- 537
- Hatunoğlu, A. (1994) *Ana-Baba Tutumları ile Saldırganlık Arasındaki İlişkiler*. Yayınlanmamış Master Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum
- Hazler, R. J. (1996). *Breaking the Cycle of Violence: Interventions for Bullying and Victimization*. Washington, DC: Accelerated Development
- Işık, H. (2004). Okul Güvenliği: Kavramsal Bir Çözümleme. *Milli Eğitim Dergisi*, 32(164), 154–161
- Karaman-Kepenekçi, Y. ve Yucedağ-Ozcan, A. (2000). Okullarda suçun önlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 33(1–2), 153–163.
- Karatas, Z., B., (2002). *Anne-Baba Saldırganlığı ile Lise Öğrencilerinin Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kapıcı, E. G., (2004). İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Turunun ve Sıklığının

- Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1),1-13
- Newton, P. A. E. (2004). Cyberbullying: When Bullies Follow You Home. Yayınlanmamış Master Tezi, University of North Texas.
- Olweus, D. (1993). Bullying at school: What we know and what we can do. Cambridge: MA: Blackwell.
- Olweus, D. (1993). Bullying At School: What We Know and What We Can Do. Blackwell UK: Oxford.
- Olweus, D. (1999). Sweden. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano & P. Slee (Eds.), The nature of school bullying: A cross national perspective (pp. 7-27). London and New York: Routledge.
- Öğülmüş, S. (1995). Okullarda (Liselerde) şiddet ve saldırganlık. Yayınlanmamış Araştırma Raporu. A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.
- Özdemir, S.(2001). Ucucu Madde Kullanımı ve Şiddet. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Özen, D. S. (2006). *Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Olası Yordayıcıları ve Cinsiyet ile Yasa Bağlı Değişimleri*. I. Şiddet ve Okul Sempozyumu, MEB ve Unicef İşbirliği, İstanbul.
- Piskin, M. (2002). *Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory & Practice, 2(2), 531-562.
- Pişkin, M. (2002). *Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2 (2), 531-562.
- Piskin, M. (2005). *Okullarımızda Yaygın Bir Sorun: Akran Zorbalığı*. I. Şiddet ve Okul Sempozyumu, MEB ve Unicef İşbirliği, İstanbul.
- Rigby, K. (1999). Peer victimisation at school and the health of secondary school students. *British Journal of Educational Psychology*, 69, 95-104.
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K. Björkqvist, K. Österman, K., Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior*, 22, 1-15.
- Smith, P. ve Sharp, S. (1994). *School Bullying: Insights and Perspectives*. London: Routledge
- Tekin, M. (2006). Sınıf Öğretmenlerinin İlköğretim Okullarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Zorbalığa Maruz Kalmaları İle İlgili Tutum ve Görüşleri. I. Şiddet ve Okul Sempozyumu, MEB ve UNICEF işbirliği, İstanbul
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, www.tdk.gov.tr (28.04.2022) 16:30
- Uludağlı, N. P. ve Ucanok, Z. (2005). Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık ve Akademik Başarıları ile Sosyometrik Statüye Göre Zorba-Kurban Davranışı Türleri, *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(56) 77-92
- Uysal, Aynur (2003). *Şiddet Karşıtı Programlı Eğitimin Öğrencilerin Çatışma Çözümler, Şiddet*

Eğilimleri ve Davranışlarına Yansıması. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Programı, İzmir.

Yurtal, F. (2006). İlköğretim Okullarında Zorbalığın İncelenmesi. I. Şiddet ve Okul Sempozyumu, MEB ve UNICEF İşbirliği, İstanbul.

Yıldırım, S. (2001). The Relationship of Bullying, Family Environment and Popularity. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: Peer bullying often brings to mind the roles of the bully and the victim, though there are several other roles that individuals may take on in this dynamic. A significant number of children in the school-age group have, at some stage in their lives, encountered peer bullying. With the rapid advancement of technology and the growing impact of social media, the prevalence of peer bullying has been steadily rising.

This rise has captured the attention of researchers, leading to a noticeable increase in studies aimed at exploring the effects of bullying behavior on both those who engage in it and those who experience it.

Method: This study employed the literature review methodology.

This approach involves examining a wide range of sources, including books, journals, articles, theses, and other works within a specific scientific field. The process of gathering data by analyzing existing documents and resources is referred to as the literature review method. It seeks to describe the subject of the research, whether an individual or an object, within its natural context and conditions. Importantly, no attempts are made to alter or manipulate the variables in any way.

Findings: Based on the results of the literature review, there appears to be a strong correlation between involvement in peer bullying—whether as a bully or a victim—and the occurrence and frequency of stress-related symptoms arising from trauma. Through the research conducted in this context, it becomes evident that both bullies and victims exhibit notable levels of post-traumatic stress disorder symptoms when the rates of exposure to peer bullying are taken into account.

Discussion: Research indicates that peer bullying is a widespread and significant issue. Numerous studies highlight that bullying has substantial psychological, physical, and social effects on both those who engage in it and those who are targeted. Children involved in bullying are often found to have lower self-esteem, experience higher levels of depression and anxiety, feel more isolated, have a dislike for school leading to frequent absences, and face difficulties in maintaining friendships compared to their peers. The impact of bullying tends to be even more severe when it is prolonged, more explicit, and when there is limited social support. Furthermore, the negative effects experienced during this period often persist into later stages of life.

Conclusion: School administration and teachers should play an active role in this process by establishing a mutual division of labor with psychological counselors at the school, by setting strict rules against bullying and ensuring that children who play a role in bullying behavior benefit from psychosocial support services when needed. Additionally, they should focus on developing and implementing programs to prevent and eliminate these behaviors. School counselors play a key role in assessing the prevalence of bullying in their schools and providing education on the topic to teachers, students, and parents.

Additionally, by evaluating students' emotional, behavioral and academic problems, they can recognize students who are at risk of bullying, and they can play a very significant role in preventing bullying by regulating emotions such as anger and rage, and through different methods such as gaining tolerance, trust, empathy and communication skills.

Recommendation: Instances of bullying should be addressed on an individual basis rather than through a systematic approach. The primary goal should be to take precautions before bullying behaviour occurs. Once the immediate issues are addressed, the matter should not be considered resolved at that point, the issue should be followed up, and problems that may arise later regarding the victim should not be ignored. This issue poses a significant threat to all students in schools. Peer bullying is often recognized only in highly noticeable incidents, and efforts to address it are typically made at that point. In addition to these, there are numerous negative situations that are ignored in schools and seen only by those who are victimized, and which may lead to major problems in the future. To address this, it is crucial for all educational staff at the school, as well as parents, to recognize and understand the importance of this issue. Necessary measures and studies should be implemented to address this issue, and students should receive more education focusing on democracy, emotional awareness, and tolerance. In this context, values education has emerged as one of the significant initiatives undertaken in recent years to address such issues.